

De leer der assignatiën: eerste gedeelte

<https://hdl.handle.net/1874/286615>

4

DE LEER
DER
ASSIGNATIËN.

EERSTE GEDEELTE.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MAGTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS,

DR. H. C. MILLIES,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WIJSGEREGTE EN LETTEREN,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

AAN

DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Zaterdag den 30sten Junij 1866, ten 1 ure,

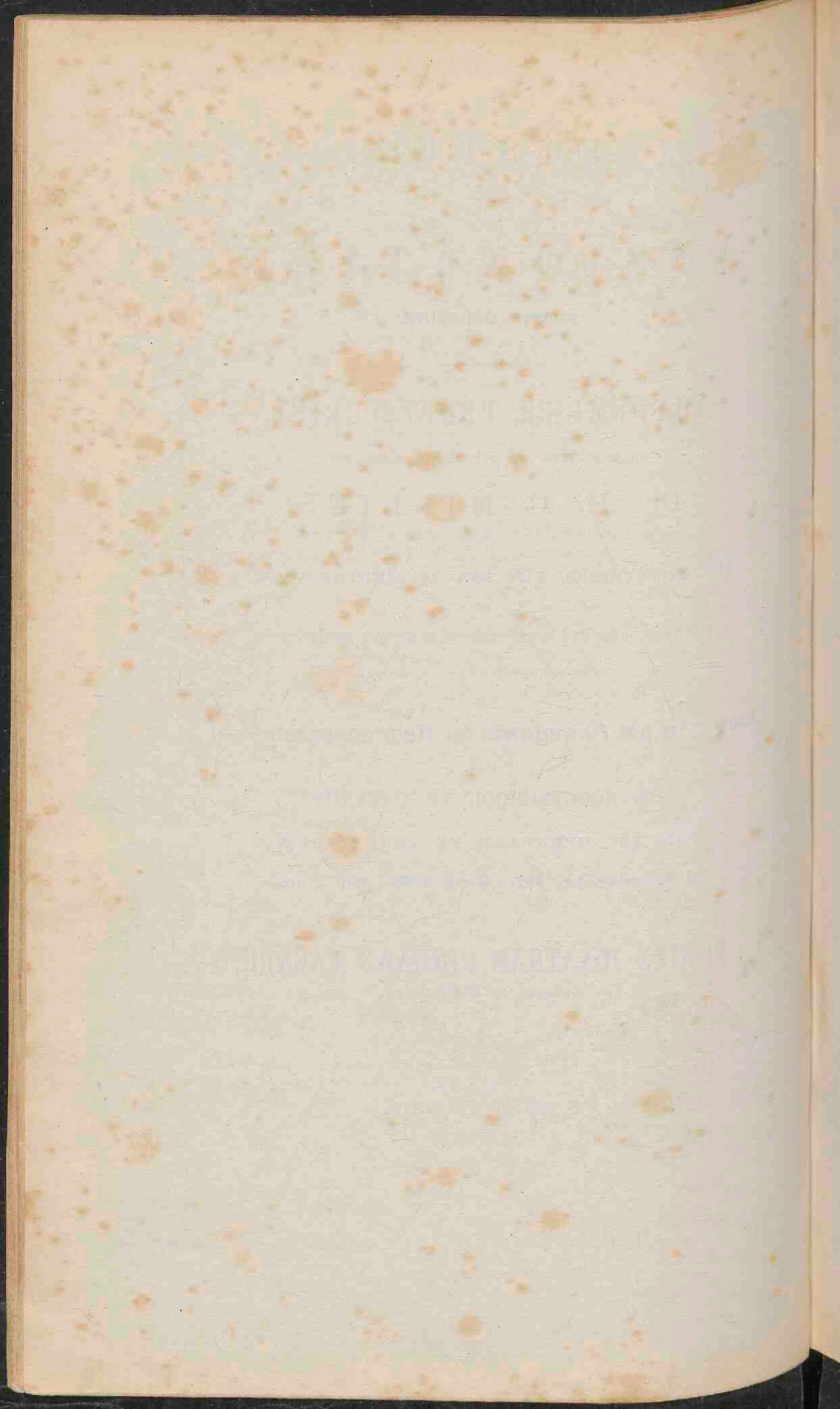
DOOR

ADRIEN JONATHAN RETHAAN MACARÉ,

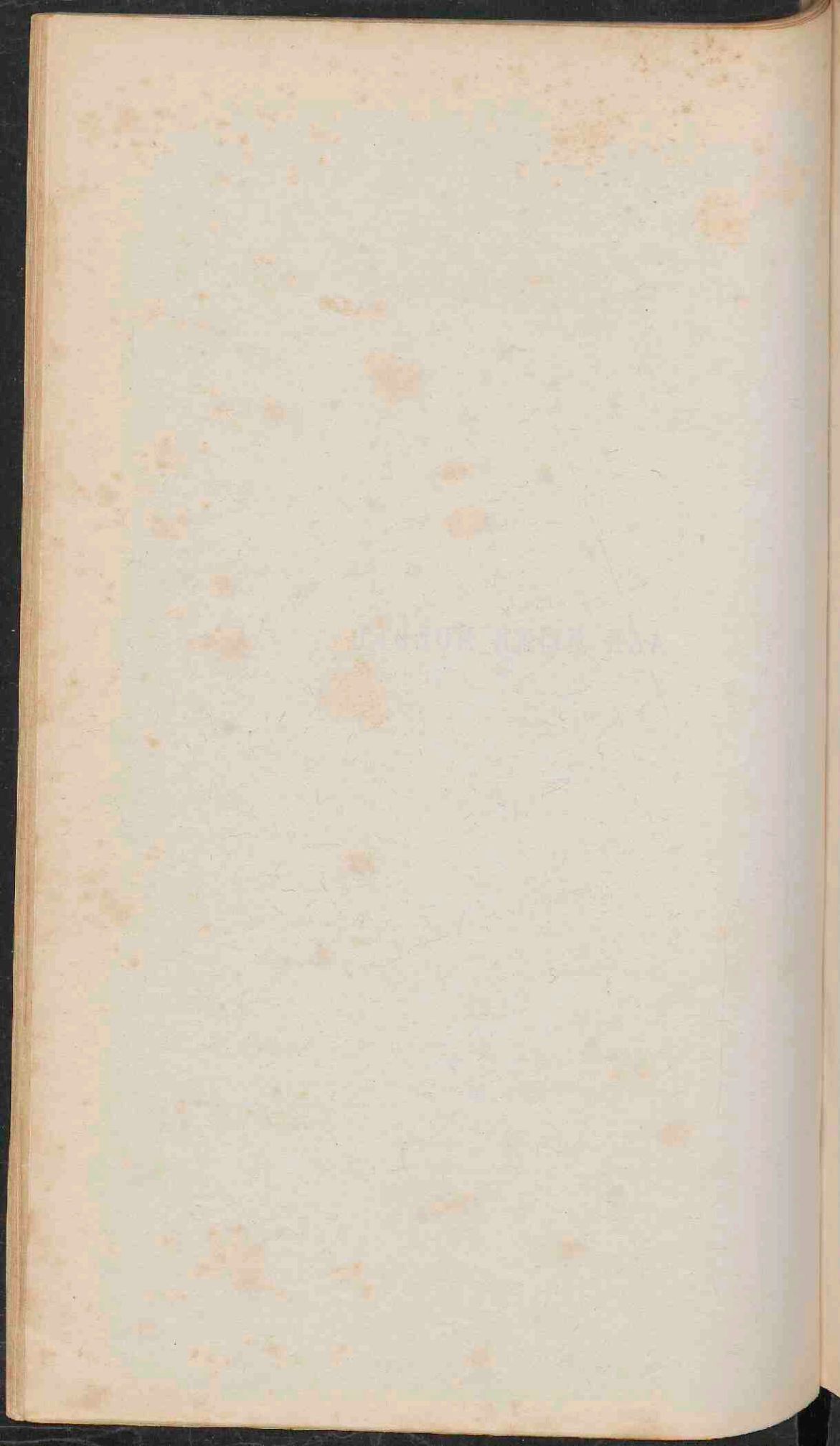
geboren te Middelburg.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1866.

AAN MIJNE MOEDER.

VOORREDE.

Toen ik de bewerking van dit proefschrift begon, was het mijn vast plan daaraan geen voorrede te doen voorafgaan. Nu ik echter slechts op het eerste gedeelte mijner dissertatie promoveer, schijnt het mij niet overbodig, met een enkel woord de redenen bloot te leggen, die mij daartoe hebben doen besluiten, en tevens de verzekering te geven, dat het mijn bepaald voornemen is, spoedig ook het vervolg, waartoe alle bouwstoffen alreeds aanwezig zijn, het licht te doen zien.

Dat ik mijne promotie niet liever uitgesteld heb tot dat ik mijne verhandeling geheel voltooid had, is aan verschillende omstandigheden te wijten, waaronder de donkere wolken, die zich hier en daar aan onzen politieken horizont vertoonen, niet de minste plaats bekleedden.

Het scheen mij, dat alles in aanmerking nemende, raadzaam, met mijne promotie niet langer te talmen, en ik ging er te eerder toe over, om dit eerste gedeelte alleen tot proefschrift te bestemmen, wijl het in zekeren zin een afgesloten geheel vormt, dat ik misschien niet onjuist met den titel: „beschouwingen over den oorsprong van den wissel,” zou kunnen bestempelen.

Nu ik toch eenmaal eene voorrede schrijf, kan ik niet nalaten in 't algemeen een woord van welgemeenden dank te brengen aan allen, die het hunne tot mijne vorming hebben bijgebracht, en meer in 't bijzonder aan de hoogleeraren der juridische faculteit, van wier algemeen bekende humaniteit ik gedurende mijne academische loopbaan zoo menig bewijs ontving, mijnen opregten dank te betuigen, niet alleen voor het uitmuntende onderwijs, dat ik van hen genoot, maar vooral voor de welwillendheid, die zij mij ten allen tijde betoonden.

En hiermede geef ik dit eerste gedeelte in het licht; mogt het al niet in alle opzigten aan de verwachtingen beantwoorden, die de titel er van zou doen koesteren, zoo hoop ik, dat men bij de beoordeeling er van wel zal willen in aanmerking nemen, dat het slechts een proef-schrift is.

INHOUD.

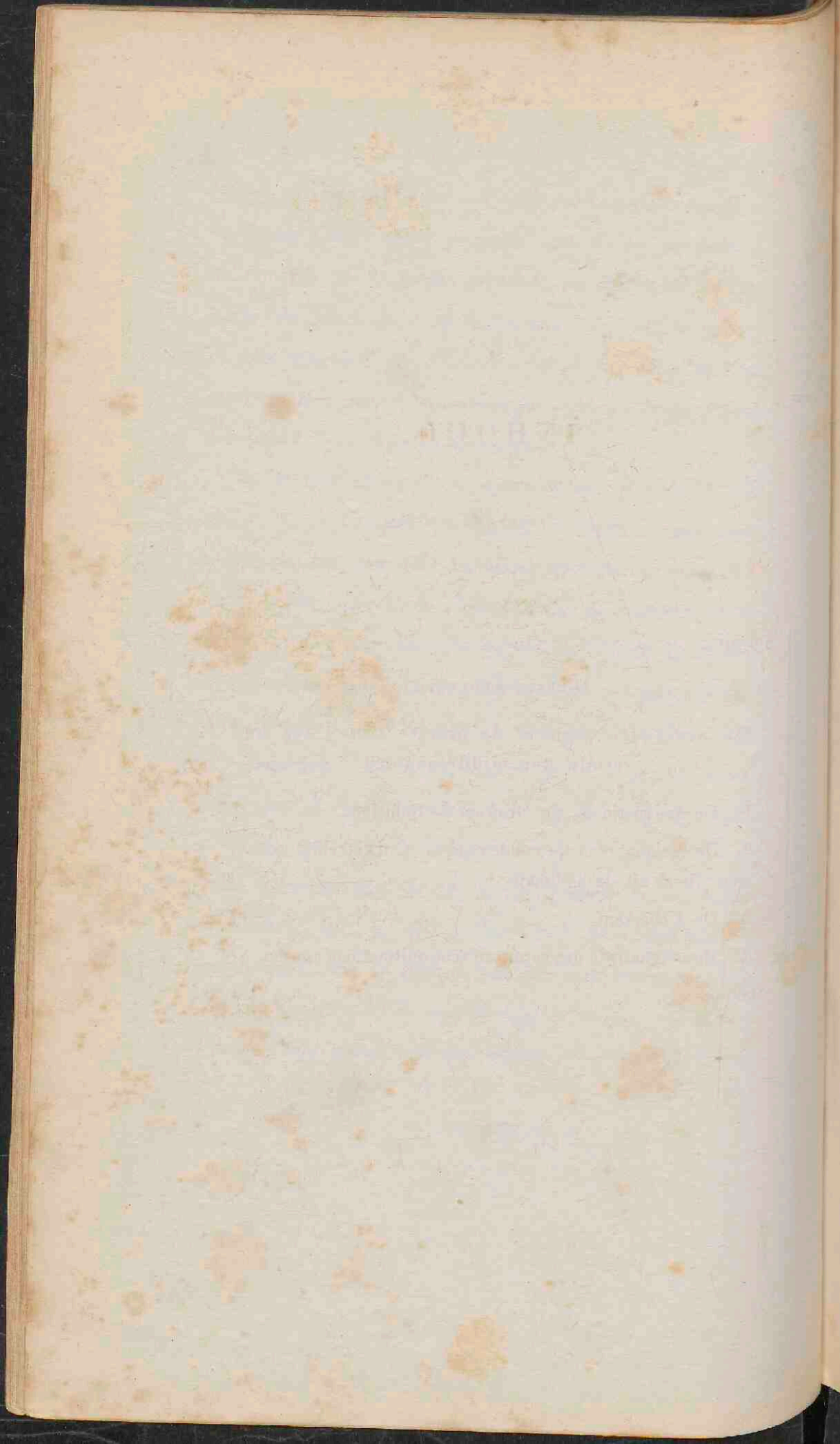
Inleiding	Bladz. 1.
---------------------	-----------

EERSTE GEDEELTE.

De assignatie van af de oudste tijden tot het
einde der middeleeuwen.

§ 1. De assignatie bij de Grieken en Romeinen	9.
§ 2. De assignatie in de middeleeuwen. Ontwikkeling van den wissel uit de assignatie	20.
§ 3. De Ueberkauf	57.
§ 4. De assignatie in den vorm van eene quittantie of apocha.	60.
Stellingen	65.

INLEIDING.

Het woord Assignatie is een van die woorden, die zeker bij verreweg de meesten van hen, die dit proefschrift ter hand zullen nemen, niet dadelijk een helder en scherp begrensde begrip voor den geest zullen roepen. Het schijnt mij daarom tot recht verstand van hetgeen volgen zal niet overbodig, hier met een enkel woord aan te duiden, wat men onder eene assignatie te verstaan heeft, en in welken vorm zij zich gewoonlijk voordoet.

De meest gewone en tevens de eenvoudigste vorm van assignatie is:

Goed voor *f* 100.00.

UEd. gelieve aan den Heer N. N. de Somma van honderd gulden te betalen.

UTRECHT,
den 18—.

Q. Q.

Aan den Heer Z. Z. te Rotterdam.

Uiterlijk is de Assignatie bijna niet te onderkennen

van den getrokken wissel. Wat haar echter van dezen onderscheidt is, dat bij den wissel de ondertekenaar voor de betaling instaat, bij de assignatie daarentegen doet hij dat juist niet.

Alles komt hier dus aan op de bedoeling van den ondertekenaar, heeft deze zich wisselregtelijk willen verbinden, dan is de assignatie wissel, en dan moet men in het boven aangehaalde voorbeeld eene betalingsbelofte zien, alhoewel zij er bij geen mogelijkheid in te lezen is. — Heeft de ondertekenaar dat intusschen niet gewild, heeft hij zich volstrekt niet borg voor de betaling der assignatie willen stellen, welnu dan lezen men in de assignatie niets meer of minder als er in staat; men vatte haar dus eenvoudig op als:

een tot een' derden gerigt verzoek om aan een' aangewezen' persoon eene somme gelds of iets anders te geven, (want het is volstrekt geen vereischte, dat hetgeen gegeven zal worden, juist geld is, hoewel dat wel het meest gewone geval is).

Daar echter, zooals gezegd is, uit het stuk zelf niet blijkt wat de bedoeling van den schrijver er van is, zoo heeft men al spoedig naar een middel omgezien, waaruit dadelijk blijken kon, of hij zich al dan niet wisselregtelijk verbinden wilde.

Het gemakkelijkste en het meest doeltreffende middel is zeker, dat men, zooals dat in de Allg. Deutsch Wechsel-Ordnung art. 4 is voorgeschreven, eens vooral bepaalt, dat hij die zich wisselregtelijk wil verbinden, dat moet aanduiden door in het ligchaam van den wissel zelve het woord „wissel” in te lassen.

Ongelukkig heeft men die eenvoudige bepaling lang

niet overal aangenomen. In vele wetgevingen en ook in de onze heeft men in stede van zich te vergenoegen, om alleen voor den wissel een' vasten vorm voor te schrijven ook den vorm der assignatie geregeld.

't Gevolg daarvan is geweest dat er nog een derde papier ontstaan is, een papier, dat noch aan de vereischten, die de wet voor den wissel stelt, noch aan die welke zij voor de assignatie bopaalt, voldoet.

Van daar nieuwe moeilijkheden en nieuwe verwarring, die ik te harer plaatse hoop te behandelen.

Bovengemeld verzoek kan echter ook stilzwijgend gedaan worden, en in dien vorm komt het in het dagelijksch leven zeer dikwijls voor.

Wanneer iemand zich met eene alsnog onbetaalde quittantie van een onzer schuldeischers bij ons aanmeldt, dan is er wel niemand, die den zin van die handeling niet oogenblikkelijk begrijpt. Niemand die zo niet bij zichzelf aldus vertaalt:

UEd. gelieve aan toonder dezer te betalen hetgeen gij mij schuldig zijt; waartegen deze u de quittantie zal laten.

Het valt al dadelijk in het oog, dat wij hier dus eigenlijk met hetzelfde eenvoudige tot een' derden gericht verzoek als boven te doen hebben, en het mag voorzeker onze verwondering wekken, dat eene zoo eenvoudige handeling aan de regtsgeleerden aanleiding heeft gegeven tot het ontwikkelen van eene leer, die onder de moeilijkste van onze hedendaagsche regtswetenschap pleegt gerangschikt te worden.

Dat die leer, die zich vooral met de handels-assignatie bezig houdt, zoo moeilijk en ingewikkeld geworden

is, mag voor een groot deel toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat de eerste schrijvers, die de assignatie als een afzonderlijk regtsinstituut behandeld hebben, zich van de oorspronkelijke aanwijzing geen helder begrip hebben gevormd.

Zij zagen bijkomende omstandigheden voor onmisbare bestanddeelen der assignatie aan, en bouwden op valsche gegevens eene kunstige theorie, die even wankelend als zijn grondslag, dikwijls niet dan met verzaking van elders overal gehuldigde regtsbeginselen te verdedigen was.

In stede dat de latere schrijvers, het onvoldoende dier theorie inziende, naar een' hechteren en beteren grondslag zochten, bleven zij „jurare in verba magistri,” en wilden ze in de assignatie alles, behalve het eenvoudige verzoek, dat ze alleen behelst, lezen.

De verwarring, die er daardoor in deze leer heerschte, werd dagelijks grooter en werd bovendien niet weinig vermeerderd door de groote overeenkomst, die er uiterlijk tusschen eenen wissel en eene assignatie bestaat. Eene overeenkomst waardoor, zoowel de koopman als de regtsgeleerde, zoowel de wetgever als de regter, maar al te dikwijls verleid werden, om de beginselen en de eigenaardigheden van den wissel op de assignatie toe te passen.

Eerst in den laatsten tijd zijn er door verschillende schrijvers pogingen gedaan, om een weinig meer orde en duidelijkheid in deze leer te brengen.

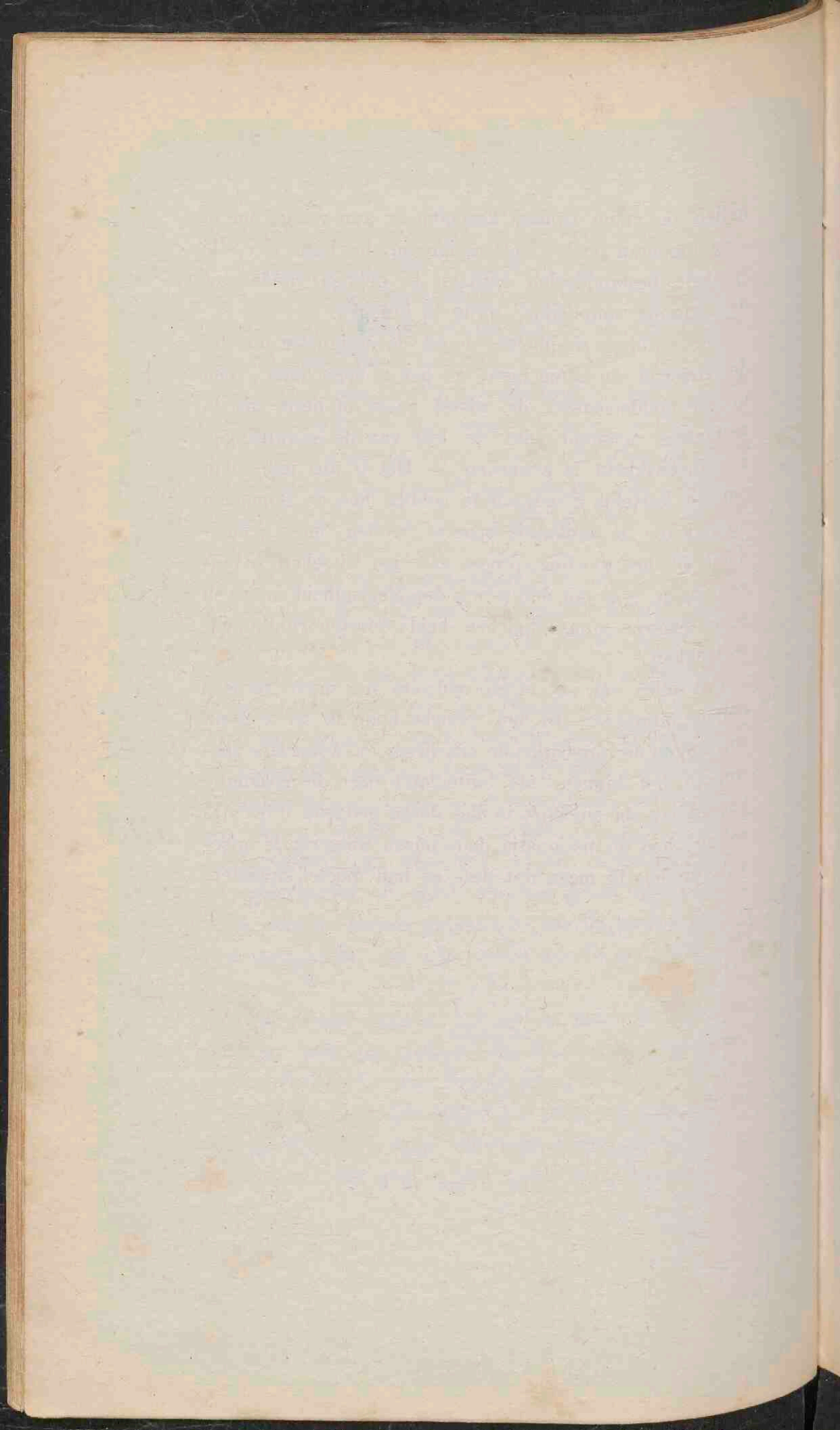
Mijns inziens is het echter aan geen van hen gelukt zich geheel van de oude versletene theorie te ontdoen, en ik meen dus geen geheel onnut werk te verrigten,

indien ik mijne zwakke krachten er aan waag, om in deze bladeren de leer der assignatie, na haar van alle vreemde bestanddeelen ontdaan te hebben, weder tot de „antiqua simplicitas” terug te brengen.

Die antiqua simplicitas bezat de assignatie nog bij de Grieken en Romeinen, en het is eerst later, toen in de middeleeuwen de wissel naast of liever uit de assignatie ontstond, dat de leer van de aanwijzingen zoo ingewikkeld is geworden. — Het is dus mijn plan om na kortelijk nagegaan te hebben hoe de Romeinen en Grieken de assignatie opgevat hebben, meer bepaaldelijk bij het wordings-proces van den wissel stil te blijven staan, wat mij dan tevens de gelegendheid zal geven eene scherpe grens tusschen beide soorten van papier te trekken.

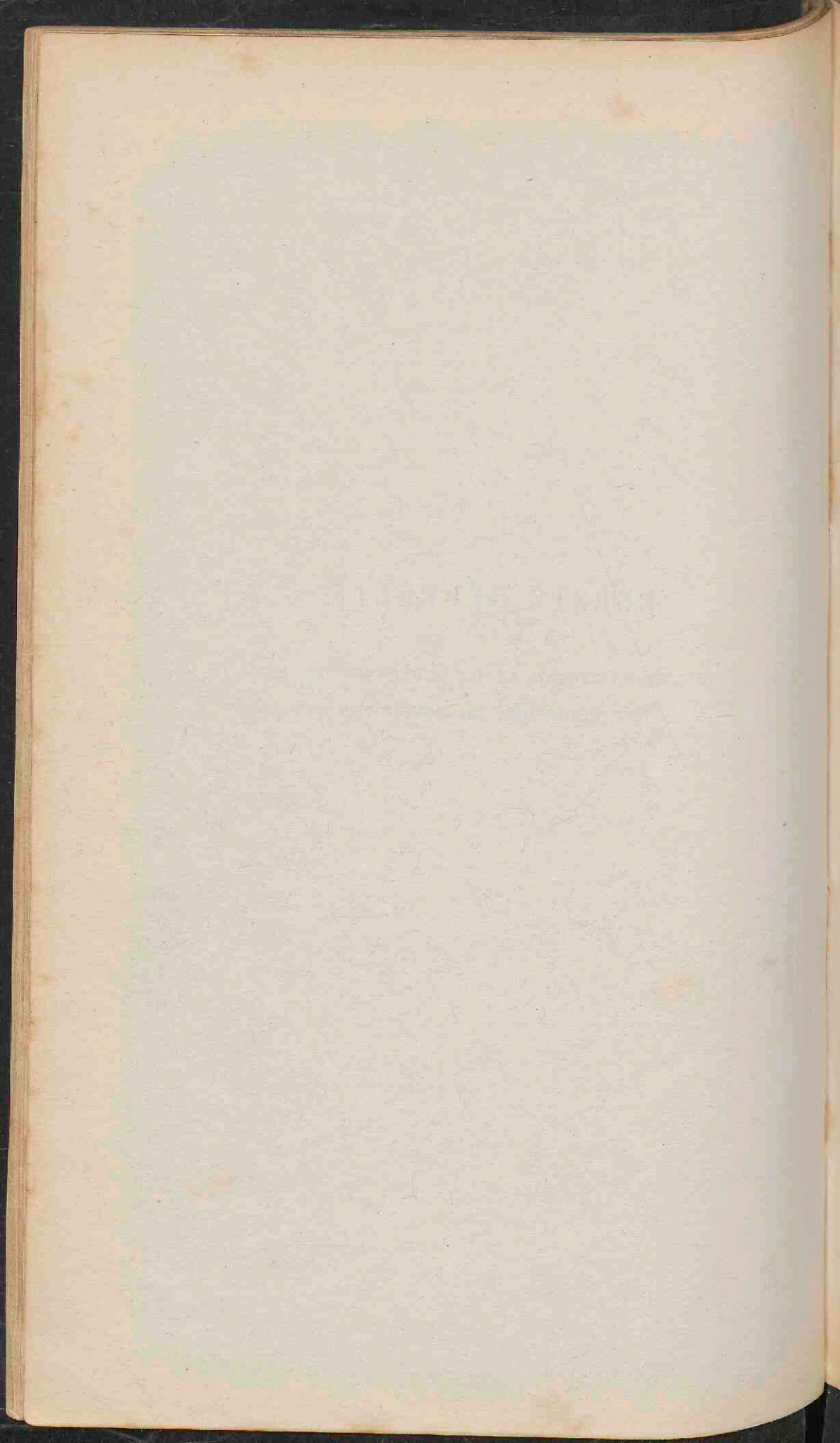
Dat alles zal het eerste gedeelte van mijne verhandeling uitmaken. In het tweede hoop ik na te gaan wat door de verschillende schrijvers en wetgevers zoo-wel in het binnen- als buitenland over de assignatie gezegd is, om eindelijk in het derde gedeelte uiteen te zetten, hoe de assignatie door onzen wetgever is opgevat, en hoe ik meen dat deze ze had moeten opvatten.

EERSTE GEDEELTE.

DE ASSIGNATIE VAN AF DE OUDSTE TIJDEN TOT
HET EINDE DER MIDDELEEUWEN.

§ 1.

DE ASSIGNATIE BIJ DE GRIEKEN EN ROMEINEN.

Na de door mij in mijne Inleiding aan het woord Assignatie gegevene beteekenis, zal het wel niemand verwonderen, indien ik aan dat zoo eenvoudig begrip een' zeer hoogen ouderdom toeken; mijns inziens zal het zich te gelijk met het begrip van mijn en dijn ontwikkeld hebben, en waarschijnlijk zou het bij nader onderzoek niet moeilijk zijn, talrijke sporen er van tot zelfs in de oudste geschriften aan te wijzen.

Een dergelijk onderzoek zou mij echter niet alleen veel te ver leiden, maar bovendien weinig nut voor mijn onderwerp opleveren; ik meen daarom te kunnen volstaan, met een kort overzicht te geven van de wijze waarop de Grieken en Romeinen de assignatie gebruikt en opgevat hebben.

Wat de Grieken betreft, zoo vinden wij in de Trapeziticus van Isocrates eene voor ons onderwerp hoogst

merkwaardige plaats, die wel verdient dat wij haar eenigzins uitvoeriger behandelen.

De redevoering, waarin de plaats voorkomt en die de naam van Trapeziticus draagt, omdat ze tegen eenen wisselaar (τραπεζιτικός) gerigt is, werd omstreeks 400 voor Christus door Isocrates ten behoeve van een jong mensch uit Pontus geschreven.

De laatstgenoemde, die als eischer optrad, beweerde dat hij eene zekere som gelds aan den wisselaar Pasio in bewaring had gegeven, welke som hij nu terug vorderde.

Zijne tegenpartij ontkende echter het bestaan van zulk een depôt ten eenemale, en om haar beweren bij de regters ingang te doen vinden wees zij er op, dat de eischer wel verre van zulk een' overvloed van geld te bezitten, dat hij het bij haar zou gedeponeed hebben, juist integendeel in zoo benarde omstandigheden verkeerde, dat hij bij eenen zekeren Stratocles geld had moeten leenen.

Dat laatste argument klonk bijzonder fraai, en ontleende nieuwe kracht aan de omstandigheid, dat de eischer volstrekt niet loochende, dat hij geld van Stratocles ontvangen had.

Het kan ons dus niet bevreemden, dat Isocrates lang bij dit punt stilstaat en op overtuigende wijze tracht aan te toonen, dat hoewel het waar was, dat de eischer geld geleend had, daaruit nog geenzins volgde, dat hij in benarde omstandigheden verkeerde. Wat toch was er tusschen dezen en Stratocles verhandeld.

„Ik had,” dus spreekt de eischer, want daar Isocrates zijne redevoeringen meestal zelf niet uitsprak, maar

dit aan zijne clienten overliet, zoo wordt de eischer hier sprekende ingevoerd; 1) „Ik had Stratocles, die op reis naar Pontus ging, van waar ik zooveel geld als mogelijk wilde aanvoeren, verzocht mij zijn geld te geven, wat hij dan weder te Pontus van mijnen vader zou terug bekomen; het was mij toch veel waard mijn geld aldus voor de gevaren van eene zeereis vrij te waren, en dat te meer omdat de Lacedaemoniers te dier tijde heer en meester op zee waren.”

„Daaruit volgt dus naar mijn oordeel geenzins hetgeen Pasio beweert, te weten: dat ik hier geen geld beschikbaar zoude gehad hebben, integendeel hoop ik dat hetgeen er tusschen mij en Stratocles is verhandeld een van de meest afdoende bewijzen voor mijn beweren, dat ik geld bij Pasio had liggen, zal worden. Toen toch Stratocles mij vroeg, wie hem het geld zou teruggeven, indien mijn vader dat, wat ik hem in mijnen brief verzocht, eens niet

1) Ik laat hier den oorspronkelijken text volgen, zooals men die in de door Immannel Bekker bezorgde uitgave van Isocrates kan vinden. —

Ἐγὼ γάρ, ὡς ἄνδρες δικασταί, μέλλοντος Στρατοκλέους εἰσπλεῖν εἰς τὸν Πόντον, βουλούμενος ἐκεῖθεν ὡς, πλεῖστον ἐκκομισσασθαι τῶν χρημάτων, ἐδείξην Στρατοκλέους, τὸ μὲν αὐτοῦ χρυσίον ἐμοὶ καταλιπεῖν, ἐν δὲ τῷ Πόντῳ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦμοῦ κομισσασθαι νομιζῶν μεγάλη κερδαίνειν, εἰ κατὰ πλοῦν μὴ κινδυνεύει τὰ χρήματα, ἄλλως τε καὶ Λακεδαιμονίων ἀρχόντων κατ' ἐκείνου τὸν χρόνον τῆς θαλάττης. — τούτῳ μὲν οὖν οὐδὲν ἠγοῦμαι τούτ' εἶναι σημεῖον, ὡς οὐκ ἦν μοι ἐνθάδε χρήματα. ἐμοὶ δὲ μέγιστ' ἔσται τεκμήρια τὰ πρὸς Στρατοκλέα πραχθέντα, ὡς ἦν μοι παρὰ τούτῳ χρυσίον. Ερωτῶντος γάρ Στρατοκλέους ὅστις αὐτῷ ἀποδώσει τὰ χρήματα, ἐάν ὁ πατήρ, ὃ ἐμὸς μὴ ποιήσῃ τὰ, ἐπεσταλμένα ἢ αὐτὸς ἐκπλεύσας ἐνθάδ' ἐμὲ μὴ καταλάβῃ, Πασίωνα αὐτῷ συνέστησα, καὶ ἠμολόγησεν οὗτος αὐτῷ καὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ τοὺς τόκους τοὺς ἠγγυμένους ἀποδώσειν, καίτοι εἰ μηδὲν ἔκειτο παρ' αὐτῷ τῶν ἐμῶν, οἷσθ' ἂν αὐτὸν, αὐτῷ βραδείως τοσαύτων χρημάτων ἐγγυητὴν μου γενέσθαι.

deed, en hij mij bij zijne tehuiskomst hier niet terugvond — bragt ik hem bij Pasio, die hem beloofde, dat hij dan kapitaal en interessen zou teruggeven.

„En wie uwer gelooft nu, dat Pasio, indien hij niets van mij in deposito had gehad, zich zoo gemakkelijk borg voor mij gesteld zou hebben?”

Tot zoover Isocrates.

Wanneer wij ons nu afvragen welke naar onze regtsbegrippen de aard van het hier beschreven negotium is, dan valt het in het oog, dat we hier deels met een mutuum, deels met eene assignatie, deels met een mandatum te doen hebben. Stratocles leent toch eene zekere som gelds aan den eischer, die deze hem te Pontus zal teruggeven. Dat is het mutuum; de assignatie daarentegen is de brief, waarvan gesproken wordt, en waarin de eischer zijnen vader verzoekt de daarin uitgedrukte som aan Stratocles te betalen.

Terwijl eindelijk het afgeven van dien brief aan Stratocles, ten einde dat deze ze aan den vader te Pontus overhandige, niet anders is als een' mandatum en wel een mandatum „mea et tua gratia.”

Of de Grieken dat alles ook zoo opgevat hebben, blijkt uit de hier aangehaalde plaats niet. Alleen het woord „δανειζω” (leenen), dat herhaaldelijk gebezigd wordt om het boven beschreven negotium aan te duiden, geeft wel eenigen grond voor het vermoeden, dat ook zij de zaak zoo beschouwden en althans het mutuum voor de hoofdzaak aanzagen.

Dat de op zoo hoogen trap van beschaving staande Romeinen met het zoo eenvoudige begrip van assignatie onbekend geweest zouden zijn, is wel niet aan te nemen.

Toch maken de Romeinsche Icti geen gewag van een of ander regtsinstituut, dat gezegd kan worden eenige overeenkomst te hebben met de leer der assignatiën, zooals die thans nog door vele schrijvers ontwikkeld wordt; — evenmin vindt men bij hen het woord „assignatio” in de beteekenis, die wij er aan hechten, gebruikt ¹⁾.

Daaruit mogen wij dus wel besluiten, dat de Romeinen de assignatie niet als een eigenaardig regtsinstituut met eene eigene zelfstandige actie gekend hebben, maar we zouden te ver gaan indien we daaruit ook wilden bewijzen, dat zij het begrip van assignatie niet gekend, dat zij niet geassigneerd zouden hebben.

Zoowel in de Pandecten als bij de schrijvers, komen talrijke plaatsen voor die het tegendeel ten duidelijkste bewijzen. Men zie slechts het fr. 64 Dig de solutionibus, (46. 3.), waar Paulus zegt: „Quum jussu meo id, quod mihi debes, solvis creditori meo et tu a me, et ego a creditore meo liberor.”

Of waarvan is hier anders sprake dan van eene assignatie?

1) Het woord assignare komt herhaaldelijk in de Pandecten voor; meestal beteekent het „tribuere” „aanbedeelen” — zoo in: fr. 1, § 24. Dig. de ventre in poss mitt (37,9). — fr. 45. Dig. de legatis III (32). — fr. 47, § 1. fr. 49, § 3. Dig. eodem, — fr. 87. Dig. de hered. instit. (28,5), — fr. 22, § 1. Dig. famil. erciscundae (10,2).

Ook in den achtsten titel van het derden boek der Instituten en in den vierden van het acht en dertigste boek der Digesten, waar uitsluitend over de assignatio libertorum gehandeld wordt, heeft het woord geen andere beteekenis als die van „aanbedeelen.” — Enkele malen beteekent het ook „ad signare,” dat is „mede-onderteekenen;” zoo in het fr. 126, § 2. Dig. de Verb. Oblig. (45,1). — fr. 20. Dig. de auctoritat et consensu tut (26,8). — lex unica Cod. de solut et liberat. debit civit. (IX. 40).

A. zegt toch tot zijnen schuldenaar B: UEd. gelieve aan mijnen schuldeischer C. hetgeen gij mij schuldig zijt te betalen.

De ICTus noemt dat verzoek een „jussus” en met dien naam wordt het ook op verscheidene andere plaatsen aangeduid, ¹⁾ Gloy neemt hieruit aanleiding om in zijne in 1865 te Berlijn verdedigde dissertatie „de Assignationis Natura” te betoogen, dat de Romeinen dat *jussus* als een afzonderlijk regtsinstituut zouden gekend hebben; dat hij daarin dwaalt hoop ik straks nader uit een te zetten, voorloopig zij het genoeg er op te wijzen, dat de Romeinen datzelfde verzoek ook wel met een ander woord aanduiden; zoo vindt men een aantal plaatsen, waarin het woord „mandatus” in dien zin gebezigd wordt, ²⁾ terwijl weder op andere het „jussu meo” vervangen is door „rogatu meo” ³⁾ of wel door „si quis scripserit” ⁴⁾ en op eene

1) Zie bijv. het fr. 15 Dig. de Credit. (12,1) — fr. 32 Dig. eod. — fr. 9 pr. et § 1. Dig. de condict causa data e. n. s. (12,4) — fr. 1, pr. § 1, 2 et 3, fr. 5 pr. et § 1. Dig. quod jussu (15,4) — fr. 34 pr. Mandati vel contra. (17,1) — fr. 15, § 2. Dig. de contrah. emtione (18,1) — fr. 5, § 1. fr. 19, fr. 82. Dig. de jure dotium (23,3) — fr. 3, § 12, § 13, fr. 26, pr. Dig. de Donation. int. vir. et ux (24,1) — fr. 5. Dig. si quid in fraud patr. fact. est (38,5) — fr. 9, § 2, fr. 21. Dig. de Donationibus (39,5) — fr. 21. Dig. de Novat et delegat. (46,2) — fr. 32, fr. 34, § 7, fr. 39, fr. 49, fr. 66 et fr. 108. Dig. de solution. (46,3) — fr. 44, pr. Dig. de furtis (47,2) — fr. 180. Dig. de Div. Reg. Jur. (50,17).

2) Fr. 10, § 4, fr. 12, § 5, § 11, § 16, fr. 17, fr. 22, § 8, fr. 26, § 1, fr. 26, § 5, fr. 27, § 5 et fr. 45, § 4. Dig. Mandati vel contra (17,1) — fr. 19, § 3. Dig. de Donationibus (39,5) — fr. 18, fr. 34, § 3, fr. 56. Dig. de Solut. (46,3).

3) Fr. 53. Dig. de condict indeb. (12,6).

4) Fr. 27, pr. Dig. Mandati vel contra (17,1) — fr. 89, § 1. Dig. de Solut. (46,3).

enkele plaats zelfs door „poscimus.”¹⁾ Dat zijn trouwens alle woorden van dezelfde beteekenis, slechts door fijne nuances van elkander onderscheiden; „jussus” ons „bevel” wordt meestal gebruikt wanneer de assignatie tot iemand gerigt is, die om een’ of anderen reden verplicht is aan dat verzoek te voldoen, zooals bijv. een servus, een filius familias, een debitor. — „Mandatus” ons „opdragt of last,” — is eene zachtere uitdrukking, het veronderstelt de mogelijkheid, dat de last niet zal aangenomen worden; „rogatus” eindelijk ons „bede of verzoek,” veronderstelt dat de nakoming van het verzoek eene gunst zal zijn; in het straks aangehaalde fr. 53 Dig. de conduct indebit (12.6) wordt het dan ook gebruikt voor eene assignatie, die een slaaf tot een liber homo had gerigt.

Biener²⁾ meent, dat de Romeinen, ook onder het woord „permutare” eene assignatie verstonen en beroept zich daarvoor op eene reeks plaatsen uit de Epistolae van Cicero³⁾, die volgens hem „mehr oder wenig deutlich” van aanwijzingen zijn te verstaan. Wat ik hem echter slechts gedeeltelijk kan toegeven. Bij eene aandachtige lezing toch van die plaatsen valt het in het oog, dat het negotium, wat daar herhaaldelijk „permu-

1) Fr. 9, § 8. Dig. de reb. credit (12,1).

2) Dr. F. A. Biener, Wechselrechtliche Abhandlungen, Leipzig, 1859. Abh. I. § 5. bl. 29.

3) Ad Atticum V. 15. XI. 1. 24. XII. 24. XV. 15. Ad Diversos seu familiares. III. 5. Ulr. Huber, en in navolging van hem Heineccius, beroepen zich zeer ten onregte op deze plaatsen om te bewijzen dat de Romeinen reeds met den wissel bekend zouden geweest zijn. Zie Ulr. Huber, Praelectiones ad Digesta. Tit. mandati vel contra. (17. 1.) Heineccius El. Jur. Camb. Cap. X. § VII.

tatio" genoemd wordt, werkelijk een ruilcontract is; waarbij de eene contractant, bijv. te Rome een zeker aantal Romeinsche munten in ruil gaf tegen een gelijk aantal Grieksche munten van dezelfde waarde, hem binnen zooveel tijd te Athene te leveren.

Hoc nu hij, die zich tot de levering te Athene of elders verplicht had, zijne verbindtenis nakwam, d. i. op wat wijze hij zorgde, dat het geld daar op den bepaalden tijd aanwezig was, blijkt nergens. — Ik meen echter met Holtius ¹⁾ gerust te kunnen aannemen, dat zulke contracten gewoonlijk aangegaan werden met rijke Romeinen, die bijna alle uitgestrekte goederen in de provinciën bezaten en daar dus dikwijls aanzienlijke sommen gelds hadden te ontvangen.

Dat we hier ten minste nog niet aan bankiers of wisselaars, die van het overmaken van geld hun beroep maakten, te denken hebben, blijkt uit de omstandigheid, dat er te Rome niet eens ten allen tijde gelegendheid bestond, om op die wijze geld naar Athene over te maken. ²⁾

Werd nu zulk eene permutatio door iemand gesloten, dan kwam deze waarschijnlijk op de volgende wijze zijne verplichting tot levering na. Hij gaf zijnen procurator in de provincie last om aan den permutans of aan den

1) A. C. Holtius, Voorlezingen over Handels- en Zeeregt; uitgegeven door B. J. L. de Geer. Utrecht 1861. Deel I. Handelsregt, blz. 242.

2) Dat dat zoo was blijkt onder anderen uit eene plaats in Cicero's brieven aan Atticus. Cicero wilde zijnen te Athene studerenden zoon ten spoedigste geld overmaken en vraagt nu aan Atticus, die zich destijds te Rome bevond: „permutarine possit an ipsi ferendam sit.” Zie Cic. Epist. ad Att. lib. XII. 24.

door dezen aangewezen persoon de bepaalde som uit te betalen. In stede echter van dien vermoedelijk in eenen brief vervatten last aan den permutans zelf ter overbrenging te geven, in welk geval we hier alreeds met eene assignatie in den thans nog gebruikelijken vorm zouden te doen hebben, zullen de rijke Romeinen, en deze waren het vooral die permutationes sloten, dien last veeleer door een' hunner talrijke boden hebben laten overbrengen.

Dat kon voor hen, die zeker door middel van hunne slaven eene vrij geregelde correspondentie met hunne procuratoren in de provinciën onderhielden, geen groot bezwaar opleveren, te meer daar zij op die wijze schier alle gevaar voor vervalsching hunner epistolae vermeden.

Deze bij de permutatio voorkomende assignatie, want zulk eene epistola verdient ten volle dien naam, heeft zich echter bij de Romeinen niet ontwikkeld, ik meen dit vooral aan de omstandigheid, dat ze niet aan den permutans zelf maar aan een' nuncius ter overbrenging werd gegeven, te mogen toeschrijven. De assignatie had daardoor voor een derde geen de minste waarde en werkte in het geheel niet naar buiten. Biener gaat dus wel wat te ver, indien hij hier reeds van „Zahlung durch Anweisungen” spreekt, en zijne conjectuur dat we in het fr. 76. Dig. de Verb. Signif. (50. 16): „Dedisse intelligendus est etiam is, qui permutaverit vel compensaverit,” onder het woord „permutaverit,” zulk eene betaling met aanwijzingen zouden moeten verstaan, schijnt mij dan ook zonder eenigen grond.

Behalve bij permutationes maakten de Romeinen ver-

moedelijk ook bij het depositum een ruim gebruik van assignatiën.

Zij waren toch gewoon hun geld bij nummularii of argentarii in bewaring te geven, en er dan bij gedeelten over te beschikken ¹⁾. In welken vorm zij dat echter deden, blijkt uit de bovenaangehaalde fragmenten der Digesten niet; alleen het op enkele plaatsen gebezigde woord: „scribere” schijnt aan te toonen, dat men het ook per epistolam deed ²⁾.

Een vaste vorm werd er zeker niet voor vereischt ³⁾. Neemt men dat alles in aanmerking, dan zal de conjectuur, dat de Romeinen die beschikkingen gewoonlijk aldus inkleedden: „Mando (vel jubeo) Sejum depositarium (vel debitorem) meum, ut centum ex meis nummis Titio solvat,” niet gewaagd voorkomen. Lipman ⁴⁾ neemt dan ook zonder bedenking aan, dat de schedulae der Romeinen vrij wel met onze assignatiën overeenkomen.

Wat nu hunne regtsopvatting aangaat, zóó zagen de Romeinen zeer terecht in zulk eene schedula of assignatie niets anders dan eene éézijdige wilsverklaring, die, zoo-

1) Fr. 9, § 2. Dig. de edendo (2,13) „et (nummularii) accipiunt pecuniam et erogant per partes.” — fr. 39. Dig. de Solut. (46,3) — fr. 7, § 2. Dig. Depositi vel contra (16,3).

2) Dat we hier niet aan syngraphae, chirographae, instrumenta, etc. etc. moeten denken heeft Gucist in zijne „Formelle Verträge des neuen Römischen Rechts,” overtuigend aangetoond. Waar echter het woord „chirographae” in de beteekenis van handschriften en „instrumenta” in die van stukken gebezigd wordt, kan men onder die algemeene uitdrukkingen ongetwijfeld even goed assignatiën als andere schrifturen verstaan.

3) Conf. fr. 1, § 1. Dig. quod jussu. (15, 4.)

4) Lipman, Wetb. van Kooph. Tit. VII. bl. 81.

lang ze alleen bleef staan, geenerlei gevolg had, en niemand zelfs, niet dongene, die ze gegeven had, bond.

Voegde zich daar echter de wilsverklaring van een tweede bij, was er, om kort te gaan, „duorum in idem consensus,” dan werd het *contractus mandati* geboren. Dat had dus gewoonlijk plaats, zoodra hij, tot wien het *jussus* of *mandatus* gerigt was, daaraan gevolg gaf, dat is het mandaat, den last aannam.

Degeen, die het mandaat gegeven had, had van dat oogenblik de *actio mandati* tegen zijnen *mandataris*, en deze op zijne beurt de *actio mandati contraria* tegen zijnen *mandans*.

Wat de verhouding tusschen den aanwijzer en den aangewezene, d. i. hij aan wien betaald zou worden betreft, zoo heeft de assignatie daarop geen den minsten invloed; de aangewezene ontleent aan haar geen enkel regt, en evenmin wordt hij er door tot iets verplicht.

Hunne opvatting is dus zeer eenvoudig, en het kan ons geenszins bevreemden, dat de Romeinsche *ICTi* er niet aan gedacht hebben om van een zóó onbeteekenend begrip, dat, zooals het daar ligt, geen enkel *juris vinculum* in het leven roept of opheft, en dat eigenlijk niet anders dan eene *periclitatio*, (Versuch zu, poging), *mandati* is, een afzonderlijk regtsinstituut te maken.

§ 2.

DE ASSIGNATIE IN DE MIDDELEEUWEN. — ONTWIKKELING VAN DEN WISSEL UIT DE ASSIGNATIE.

Veel belangrijker dan de Romeinsche regtsbronnen is voor ons onderwerp wat hier en daar omtrent het gebruik van aanwijzingen bij de schrijvers in de Middeleeuwen voorkomt. In dat tijdvak toch ontwikkelde de wissel zich uit de assignatie.

Het is algemeen bekend, dat dit wordingsproces, als ik het zoo noemen mag, geheel in Italie plaats greep, en het zijn dus de gewoonten der Italiaansche kooplieden, die wij met betrekking tot het onderwerp dat ons bezig houdt, het eerst hebben te raadplegen. Scaccia en Raphael de Turri deelen ons dienaangaande een en ander mede, waaruit vrij duidelijk blijkt, dat de assignatie den Italianen juist dezelfde diensten bewees als vroeger den Romeinen, en dat beide volken ze op dezelfde wijze gebruikten en behandelden.

Even als den Romeinen diende ze den Italianen tot een middel om over gereed liggend geld te beschikken, en waren het niets anders dan lastbrieven. Ze werden meestal op bancherii of campsorens afgegeven, welke laatste, wat het depositum of accomenda ¹⁾ aangaat, als eene voortzetting der oude Nummularii te beschouwen zijn ²⁾.

Scaccia handelt in zijn boek de Commerciis et Cambiis op twee plaatsen vrij uitvoerig over dergelijke bij campsorens gedeponeerde gelden en over de daarbij gebruikelijke chirographi. En wel ten eerste in § 2, Glossa V, N°. 55, waar hij eene omschrijving van die chirographi geeft, waaruit blijken kan, dat ze vrij wel met onze assignatiën overeen kwamen; hij zegt daar: „apud campsorem depositarium duobus modis fiat depositio pecuniae: videlicet per numerationem et per traditionem chirographorum, acceptorum ab eo pro pecunia numerata, et iisdem duobus modis fiat ab eo redditio scilicet numerando et tradendo chirographos quibus rogat alium campsorem ut pro eo numeret.”

De tweede plaats is te vinden in § 1. Quaestio 7. Par. II, Ampl. 3, N°. 10. Scaccia behandelt daar de

1) Over het accomenda, een contract dat veel overeenkomst met het gewone depositum had, zie men Biener Wechselrechtliche Abhandlungen. S. 22 sqq.

2) Op welke groote schaal de Italiaansche bancherii die zaken dreven, kan blijken uit hetgeen ons bij Villani Storia, Lib. XI, c. 87, gemeld wordt omtrent de groote sommen, die de huizen Peruzzi en Bardi, beiden te Florence gevestigd, aan Eduard III van Engeland leenden. Eene operatie waartoe zij alleen in staat waren door de talrijke gelddepôts, die zij van hunne landgenooten ontvingen.

vraag, in hoeverre het aan bankiers geoorloofd is, om een zeker disconto bij het uitbetalen van assignatiën te heffen. — In 't algemeen verklaart hij zich voor hen, die leeren dat zulks ongeoorloofd is, ofschoon hij aan den anderen kant toegeeft, dat er sommige gevallen zijn, waarin het wel geoorloofd is: „*Primus casus est,*” zegt hij, „*quando depositarius, seu, ut loquimur, Bancum, cui tuus debitor mandat, ut solvat tibi scut. 1000. non habet illa in deposito a tuo debitore mandante, ideoque non tenetur illa solvere de contanti, sed vult ea solvere, quasi debitor delegatus, hocque nomine vult te referre inter creditores ipsius banchi et tecum etiam compensare, si tu itidem esses debitor Banchi: vel vult per chirographum remittere te ad alium, qui solvat in fine nundinarum, vel alio certo tempore, et per ejusmodi chirographariam solutionem integram summam tibi solvit, etc.*” Het kan ons uit deze plaats blijken, dat het reeds toen niet ongewoon was, dat iemand eene assignatie op eenen bankier afgaf, ofschoon hij bij dezen geen geld in deposito noch eenige vordering uitstaande had.

Behalve deze bij het depositum voorkomende chirographi, gebruikten de Italianen ook assignatiën bij het *contractus permutationis*, en daar de wissel vooral uit die soort van assignatie ontstaan is, zoo verdient zij bijzonder onze aandacht.

Het *contractus permutationis* was bij de Italianen geheel gelijk aan de zoo even behandelde Romeinsche *permutatio*, ofschoon men het dikwijls met een' anderen naam aangeduid vindt; zoo spreken vele schrijvers van „*commutatio*,” andere gebruiken eene omschrijving en noemen

het *emptio venditio pecuniae absentis pro praesenti*, nog anderen noemen het *cambium per litteras* ¹⁾. Onder de *litterae* van de laatste uitdrukking hebben we dan de assignatie te verstaan die, even als bij de Romeinen, eigenlijk niet anders dan het aan een correspondent gerigte verzoek was, om aan een daarbij aangewezenen persoon eene zekere som gelds te betalen.

Het eenige onderscheid, dat hier voor ons van gewigt is, is, dat aan de Italiaansche *campsores* niet, even als aan de Romeinsche *grondbezitters*, tal van *servi* ten dienste stonden, om die assignatie naar de bestemde plaats over te brengen.

Van daar dat het al spoedig bij hen in zwang kwam, om de assignatie aan den *permutans* ter bezorging te geven. Deze ging toch gewoonlijk zelf naar de plaats

1) Dat het woord „*Cambium*” bij de oudere schrijvers niet uitsluitend wissel beteekent, maar dat het integendeel bij hen meestal die beteekenis niet heeft, daarop heeft reeds Holtius in zijn *Wisselregt* der 14de eeuw gewezen, waar hij sprekende over den ouderdom van den wissel, op bl. 5 zegt: „Ik moet namentlijk eens voor al aanmerken, dat niet alleen het woord wissel (*Cambio*, *Change*), gelijk van zelf spreekt, in dezen onbewijzend is, maar dat ook de enkele uitdrukking *Wisselbrieven*, wanneer wij die brieven zelve niet voor ons hebben of de aard en werking van den gesloten handel niet vermeld worden, nog zeer onzeker en onvolgende blijft.” Zoo geeft ook Scaccia de volgende omschrijving van het woord *Cambium*. „*Cambium generice sumptum est permutatio, vel quaelibet commutatio, etiam speciei ad genus puta domus cum frumento; ut permutatio est proprie speciei ad speciem. De cambio ergo, specificè sumpto, prout est commutatio, seu negotiatio pecuniae cum pecunia erit praecipuus tractatus in seqq. qq et §§.*” — zie Scaccia t. a. p. § 1. *Quaestio IV, n°. 1 en 3.*

waar hij geld beschikbaar wilde hebben, of zond er althans iemand van zijnentwege heen ¹⁾).

De permutans was wel is waar uit het contract niet gehouden, om dien lastbrief aan den correspondent of debitor van zijnen schuldenaar over te brengen, maar de moeite om dat te doen was zoo gering, dat dit geen bezwaar kon opleveren, terwijl bovendien zijn eigen belang meestal medebragt, dat de correspondent bij tijds den last om het geld uit te betalen ontving.

Het zal dus wel zelden of nooit voorgekomen zijn, dat een permutans weigerde dien last over te brengen; meestal zal hij zich met de assignatie naar den correspondent begeven hebben, die hem dan dadelijk of op den bepaalden tijd het geld uitkeerde. Wat echter is natuurlijker dan dat men, toen de gewoonte, om de brieven aan den permutans zelven mede te geven, meer en meer veld won, gaandeweg het oorspronkelijk karakter van de permutatio uit het oog verloor en hoe langer hoe meer gewigt aan den brief hechtte? Het had nu toch allen schijn alsof de brief alleen voldoende was, om geld op eene andere plaats beschikbaar te krijgen. Alleen dan wanneer er niet betaald werd, wanneer de correspondent niet aan den last voldeed, trad het eigentlijke contract weêr op den voorgrond en de brief op den

1) Het schijnt zelfs wel voorgekomen te zijn, dat men enkel met het doel, om de assignatie te incasseren de reis deed, waaraan de gewoonte om bij wanbetaling ook reiskosten in rekening te brengen haren oorsprong verschuldigd mag wezen.

Een overblijfsel van die gewoonte vindt men in art. 4. Tit. VI van de Ordonnance de Commerce van 1673, waar van de liquidatie dier reiskosten gesproken wordt.

achtergrond. Maar ook hierin kwam verandering. De campsoren waren toch gewend om den permutans, zoo hij contant betaalde, eene quittantie wegens de genotene gelden te geven; toen het nu gebruikelijk werd om den permutans ook de assignatie te geven, kwamen zij er als van zelf toe om zoowel den brief aan hunnen correspondent als de quittantie gemakshalve op een en hetzelfde stuk papier te plaatsen.

Daardoor kreeg de assignatie ook in regten eene groote beteekenis. Weigerde toch de correspondent te betalen, dan stelde de permutans de gewone actio causa data causa non secuta in, en bewees de datio ob causam door het overleggen van de op de assignatie gestelde quittantie, en bij de groote bewijskracht, die de handelsgeregten in dien tijd reeds aan de scripturae mercatoris en vooral aan de scripturae camporis toekenden, ontsteg die quittantie of valuta-bekentenis den permutans meestal van het aanvoeren van andere bewijsmiddelen.

Wat een campsor geschreven of ondertekend had, had eene kracht, bijna gelijk aan die van authentieke acten, en waar men zich tegenover den campsor zelven op een dergelijk bewijs beriep, daar verdiende het onbepaald geloof en was het dezen volgens de Statuten¹⁾

1) Zoo bepaalden de in het jaar 1391 herziene Statuta et decreta antiqua civitatis Placentiae, waarin overigens van geen wissels sprake is: dat de campsoren moesten „solvere dare reddere et restituere in pecunia numerata sine alia *exceptione*, *oppositione*, *cavillatione* vel *compensatione* „quibuslibet personis vel habentibus causam ab eis seu ea omnem pecuniae quantitatem quam ipsae personae vel persona deponent vel accomerent penes ipsos campsores, etc.”

Uit de Statuten van Bologna is ons ook een dergelijke bepaling bekend,

zelfs niet geoorloofd de *exceptio non numeratae pecuniae* op te werpen ¹⁾).

Tegen de *campsores* gold reeds toen het „wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven,” met volle kracht ²⁾).

die zeker al van voor het jaar 1381 dateert. Zie beide bij G. F. von Martens: *Versuch einer historischen Entwicklung des wahren Ursprungs des Wechselrechts*, Göttingen 1797. Anhang. blz. 18 en 56.

1) In hoeverre deze uitsluiting der *exceptio n. n. pec.* in verband staat met hetgeen Justinianus Novella 136. Cap. 5 en 6, omtrent de geloofwaardigheid van de boeken der *argentarii* bepaald had, is quaestieus. Gneist (die formelle Verträge des neuen Römischen Rechts, blz. 52 en 109) ontkent het, zonder zijn gevoelen echter door eenig argument te staven.

Het komt mij meer dan waarschijnlijk voor, dat er tusschen een en ander een naauw verband bestaat. De Novella van Justinianus bepaalde eigenlijk niets nieuws, ze bekrachtigde slechts eene handelsusantie, waarvan de sporen reeds bij de Grieken te vinden zijn. Daar toch hadden de schriften der *trapezitai*, al is het niet dezelve, dan toch eene dergelijke kracht, zooals Gneist zelf blz. 422 erkent. En die meerdere geloofwaardigheid ging waarschijnlijk van hen op de Romeinsche *argentarii* over; de Grieksche Volkplantingen, die zich in beneden Italië hadden gevestigd, maakten er de *Campaniërs* mede vertrouwd, die ze op hunne beurt weder naar Rome overgeplant hebben; van daar dat reeds in het *Edictum Perpetuum* door *Salvius Julianus* aan de boeken der *argentarii* eene grootere bewijskracht wordt toegekend. Zie fr. 4, fr. 6, fr. 10. *Dig. de adendo*. — (2,13).

Zie Dr. J. E. Kuntze, *Deutsches Wechselrecht mit Excursen*. Leipzig 1862, blz. 124, en Mor. Voigt, *Das jus naturale sequum et bonum und jus gentium der Römer*, Leipzig 1858. II. § 34 en 74.

2) De geloofwaardigheid van de schriften der *campsores* werd bovendien niet weinig verhoogd door de omstandigheid, dat zij als het ware publieke personen waren. Zie over hen *Muratori, Antiq. Italicarum medii aevi*. Milano 1738. I. blz. 893. *Holtius Wisselregt der 14de eeuw*, blz. 20. G. F. von Martens, *Versuch einer historischen Entwicklung des wahren Ursprungs des Wechselrechts*. Göttingen 1797, blz. 22 sqq. en Anhang, blz. 18.

Zoowel dus in als buiten regten trad de assignatie hoe langer hoe meer op den voorgrond.

Maar niet alleen voor hem, die ze ontving, kregen die bij het cambiare (wisselen) gebruikelijke litterae dagelijks meer gewigt, ook voor de campsoren kregen ze gaandeweg eene geheel andere beteekenis. De eerste van hen, die op de assignatie tevens de valuta-bekentenis plaatste, zal wel geweten hebben, dat dat eigenlijk twee afzonderlijke stukken waren, die met elkander niets gemeen hadden dan het papier, waarop ze geschreven waren, maar toen die gewoonte eenmaal algemeen ingang had gevonden, onderscheidde men zoo streng niet meer, en even als men er langzamerhand toe gekomen was, om de assignatie als een onmisbaar deel of liever als de hoofdzaak, bij het aangaan van eene permutatio te beschouwen, zoo werd nu de valuta-bekentenis een integrerend deel van de assignatie.

De latere campsores, die den tijd niet gekend hadden, waarin assignatie en quittance nog ieder afzonderlijk werden afgegeven, verloren allengs de ware beteekenis van die valuta-bekentenis uit het oog; ze gaven zich niet juist meer rekenschap van hare werking.

Één ding echter onthielden ze, en wel dat hij, die eene assignatie, waarop tevens eene valuta-bekentenis voorkwam, onderteekende, zich zonder voorbehoud tot de betaling der assignatie verbond, voor het geval, dat hij tot wien ze gericht was, ze niet betaalde.

Van de campsoren plantte zich die overtuiging, dat hij die een in *dien vorm* opgemaakt papier onderteekende, zich onbeperkt en onafhankelijk van de materiële regts-oorzaak tot de betaling er van verbond, op de koop-

lieden over, hetgeen des te gemakkelijker ging, wijl de scripturae mercatoris al spoedig even groote bewijskracht verkregen, als die van de campsoren. ¹⁾

En van het oogenblik nu, dat die overtuiging eene regtsovertuiging geworden was, dat is van het oogenblik toen ieder en een iegelijk wist, dat hij die zulk een papier onderteekende, tevens beloofde, dat hij het, in geval de betrokkene niet betaalde, moest betalen, van het oogenblik, dat men de beteekenis van de valuta-bekentenis zoo geheel uit het oog verloren had, dat men zelfs, al had men de waarde niet genoten, de valuta-bekentenis toch op de assignatie stelde; van dat oogenblik af was zulk eene assignatie een wissel geworden.

Het hoofdkenmerk van den wissel is toch, dat hij eene *betalingsbelofte* is. — Die betalingsbelofte staat er wel niet in te lezen, maar ze is gegrond op de algemeen heerschende regtsovertuiging, dat hij die een in zekeren vorm vervat papier, dat den naam van wissel draagt, onderteekent, zich door die onderteekening alleen tot de betaling er van zoo noodig verbindt. — Zoolang die overtuiging niet algemeen was doorgedrongen, zoolang kon er ook geen sprake van wissels zijn, zoolang waren er slechts assignatiën ²⁾.

1) Zoo zegt Baldus, Pars III, Cons. 300: quia scriptura mercatorum et camporum habetur pro sententia, et ut ita dixerim sua fide transit in rem judicatam. (In sommige uitgaven is dit Cons. te vinden Pars III. 298, en in andere Lib. I, 349 of 348.)

2) Dat de wissel uit de assignatie ontstaan is, is vrij algemeen aangenomen. Zie bijv. J. G. Büsch, Theoret. Prakt. Darstellung der Handlung. Hamburg en Lubeck 1800. 1ster Theil. Kap. 6. § 4—6.; G. F. von Mar-

Hoe die overtuiging is ontstaan, heb ik zoo even getracht te ontwikkelen.

Wanneer ze is ontstaan, of liever wanneer ze algemeen was aangenomen, zal wel nimmer met juistheid te bepalen zijn; zulk eene overtuiging wordt niet op een bepaald tijdstip gevestigd, ze baant zich slechts langzaam haren weg.

Er moet dus ook eene periode geweest zijn, waarin de rechtsovertuiging weifelende, of met een Duitsch woord, dat beter mijne gedachte teruggeeft, waarin ze „schwankende” was.

Eene periode, waarin die overtuiging nog wel niet bij alle of bij de meerderheid der kooplieden gevestigd was, maar waarin ze toch al reeds bij velen bestond. In dien tijd moet het dan ook zoowel voor den jurist als voor den koopman haast ondoenlijk zijn geweest, om wissel en assignatie streng te onderscheiden, en men handelt mijns inziens ten eenemale verkeerd, indien men thans bij het zoeken, naar den ouderdom van den wissel, alleen ziet op den vorm, waarin sommige stukken voorkomen. Zoo vind ik bij Kuntze op bl. 137 het volgende document afgedrukt:

Simon Rubeus bancherius fatetur habuisse lib. 34, danariorum Januae (sc. danari genovesi) et danarios 32, pro quibus Wilhelmus bancherius ejus frater debet dare

tens, Ursprung des Wechselrechts, § 9, J. H. Bender, Grundsätze des Deutschen Wechselrechts, 1ste Abth. Darmstad 1828. Buch II. § 223, Holtius, Wisselregt der 14de eeuw, p. 19, Biener, Abhandl. § 8.

In den laatsten tijd heeft echter Kuntze zich tegen die leer gekant; dat hij dit ten onregte doet, zal ik straks nader betoogen.

in Palermo marcas 8 boni argenti illi, qui ei dabit hanc cartam.¹⁾

Dit stuk dateert vermoedelijk van het jaar 1200 of 1207, en Biener aarzelt niet, om het een onmiskenbaren wissel te noemen²⁾.

„Diese Urkunde ist *unzweifelhaft* für einen Wechsel zu erklären.” Want, zegt Biener, wij hebben hier met eene ware remissio pecuniae de loco in locum te doen.

Ik geloof echter, dat Biener hier te veel op den vorm en te weinig op den aard van den wissel gezien heeft, en dat we hier nog niet met een wissel, maar met eene van eene quittance voorzien assignatie te doen hebben. Ware de remissio pecuniae de loco in locum het eenige vereischte, om de assignatie tot wissel te verheffen, dan had Biener in de bovenaangehaalde plaats van Isocrates, waar evenzeer sprake is van eene remissio pecuniae de loco in locum ook eenen wissel moeten zien; dat doet hij echter zeer teregt niet.

Het is trouwens niet te verwonderen, dat Biener eenigzins weifelt bij het trekken van de grens tusschen assignatiën en wissels.

Hij is toch een tegenstander van de leer, dat de wissel slechts eene Formalact is, hij neemt ze ten minste niet anders dan onder beneficie van inventaris aan. Dat

1) Dit stuk is medegedeeld door M. G. Canale: Storia civile commerciale e letteraria dei Genevesi vol. III. Genova 1845, blz. 206; die het in de fogliazzo de notai d. d. 6 April 1207 had gevonden. Zie ook Kuntze, Deutsches Wechselrecht. I. Exkurs. 2. Abschn. § 6, blz. 137, Biener, Abhandl. 1859, blz. 53, A. von Reumont, in die Blättern für litterarische Unterhaltung 1848, N°. 333—335.

2) Kuntze is die meening evenzeer toegedaan.

de Italianen reeds in de 14de eeuw den wissel als Formalact behandeld zouden hebben, is iets dat hij niet ligt zal toegeven, en toch geloof ik dat de wissel van zijn eerste ontstaan af altijd eene dergelijke formele verbindtenis is geweest; zoolang zij dat niet was, bleef zij eene eenvoudige assignatie.

Dat in 1200 reeds de regtsovertuiging bestaan zou hebben, dat men zich alleen door het onderteekenen van een dergelijk stuk als het boven afgedrukte zonder eenig voorbehoud tot de betaling er van verbond, meen ik te mogen betwijfelen, te meer daar ik straks gelegenheid zal hebben om aan te toonen, dat zelfs in 1380 die overtuiging nog lang niet overal doorgedrongen was.

In bovengemeld stuk zie ik dus niets dan eene ter gelegenheid van eene permutatio afgegevene assignatie, waarop tevens de quittantie wegens het ontvangen geld gesteld is. Die tot den broeder gerigte assignatie is in den vorm van een bevel of jussus: „debet dare,” gegeven.

Opmerking verdient, dat we hier al met papier aantoonder te doen hebben.

Dat kan ons bij onze opvatting van de wijze, waarop de assignatie zich bij de permutatio ontwikkelde, niet zoo zeer verwonderen. We zagen toch, dat de campsoeren of bancherii gewend waren, de assignatie ter bezorging aan den permutans mede te geven, daar het hun meestal aan eene geschikte gelegendheid ontbrak, om haar op andere wijze aan hunnen correspondent te doen toekomen. 't Gebeurde echter wel, dat de permutans zelf evenmin naar die plaats ging, en zelfs niet eens wist, wie hij er heen zou zenden; wat was dus

natuurlijker dan dat men er in die gevallen al spoedig toekwam, om het papier aan toonder te stellen?

De Hoogleeraar A. C. Holtius heeft in zijn *Wisselregt* der XIV^{de} eeuw twee adviezen van Baldus behandeld, die mij toeschijnen menig argument tot staving van mijne opvatting aangaande het ontstaan des wissels te bevatten, en tevens te bewijzen, dat Baldus nog in die periode leefde, waarin de overtuiging, dat de ondertekening alleen, hem die teekende tot de betaling verbond, zich wel reeds hier en daar vertoonde maar nog verre van gevestigd was.

In zijn eerste advies behandelt Baldus een geval, dat zich zoo het schijnt in regten had voorgedaan, en waarbij de regter om zijne voorlichting had gevraagd.

De casuspositie is deze: Sempronius te Bologna heeft op Titius te Venetie eene aanwijzing afgegeven, van den volgenden inhoud:

„Al nome de Dio. Amen.

„A di primo de Febr. 1381 pagate per questa prima lettera ad usanza ad voi medesimo libre 43 de grossi, sono per cambio de ducati 440, che queste chi hone ricevuto da sejo et ei compagni altramente le pagate.”

A Titio.

Sempronio.

(In Naam des Heeren. Amen.

Betaal den 1. Februarij 1381 voor dezen prima brief volgens gebruik aan u zelven ¹⁾ 43 pond groot, en wel als

1) Het is bekend hoeveel moeite dit „aan u zelven” (ad voi medesimo), aan de commentatoren gegeven heeft. — De meest gangbare conjectuur is nog wel die van Biener, dat Titius ten behoeve van Sejus een creditet zou openen ter concurrentie van de in het stuk uitgedrukte som. — Zie Biener, t. a. p. § 5. blz. 34.

ruil (cambio) voor 440 ducaten, die ik van Sejus en en C^o. heb ontvangen. — Betaal op tijd.

Aan Titius. Sempronius.)

Dit stuk is, zooals Baldus ons nader mededeelt, door Sejus aan Titius gepresenteerd; deze weigerde echter zoowel te accepteren als te betalen.

Daarop stelt Sejus eene regtsvordering tegen Sempronius in, waarbij hij niet, zooals men zou verwachten, het bedrag van den wissel, in casu dus 43 pond groot vordert, maar integendeel slechts zijne 440 ducaten terug vraagt en voorts tot de erkenning van het schrift en tot parate executie concludeert.

Sejus behandelt de zaak dus geheel in overeenstemming met onze opvatting. Hij ziet in de geheele handeling niets dan eene permutatio, en stelt nu, daar de andere partij niet aan zijne verplichtingen voldoet, eene *condictio causa data causa non secuta* in, terwijl hij tot bewijs van het *causa data* de valuta-bekentenis aanvoert, en op grond van het schrift parate executie vraagt. Laat ons nu nagaan hoe Baldus de zaak opvat. Hij begint met de parate executie te verwerpen, want, zegt hij, de executie van het geschrift komt dan alleen te pas, wanneer er tot nakoming van het geschrift geageerd wordt.

Dit is hier echter geenzins het geval; de valuta-bekentenis moge bewijzen, dat er geld door Sempronius ontvangen is, maar dat hij het ook nu weerom geven moet, dat bewijst ze niet.

En wat nu het overige aangaat, zoo is Baldus het met den eischer eens, dat we hier te doen hebben met eene *permutatio* of *contractus cambii*, waaruit bij niet

nakoming de *condictio causa data causa non secuta* voortspruit. Dat belet echter niet, dat hij Sejus zijnen eisch ontzegt en wel om verschillende redenen, waaronder behalve de op de onderlinge verhouding van Sejus en zijne socii gegronde *plus petitio*, dit argument voorkomt, dat de overeenkomst, krachtens welke Sempronius tot de betaling in Venetië en Sejus tot de betaling te Bologna verplicht was, niet alleen niet bewezen, maar dat het bovendien gebleken was, dat Sejus bij het aangaan van het contract niet tegenwoordig was geweest, en dus ook niet had kunnen stipuleren.

Maar er was meer, wat Baldus ten nadeele van Sejus deed beslissen. Uit de instructie en de plaats gehad hebbende getuigen-verhooren, was ten duidelijkste gebleken, dat er in het geheel geen geld aan Sempronius was betaald. Sejus had in *judicio* bekend, dat hij geene gelden aan Sempronius had uitgeteld, en zijne *compagnons* hadden ieder voor zich hetzelfde verklaard. Karakteristiek, en een voor mijne meening niet weinig afdoend argument is het, dat Baldus zichzelven hier de tegenwerping maakte dat hij zoodoende tegen de uitdrukkelijke bepaling van het statuut in, de *exceptio non numeratae pecuniae* toelaat.

Dat dit echter het geval niet is, betoogt hij op vrij duidelijke wijze.

„Item ista privata epistola non probat veram numerationem sed confessionem, ut *nō* C. de non num pec. l. „si ex cautione” (IV. 30. l. 3), nisi reus confiteatur numerationem vel saltem non diffiteatur, ut, fr. 5. cer. pec. l. „lecta” (12. 1. l. 40), et fr. de verb. obl. l. „si ita stipulatus” § „Grisogonus” (45. 1. l. 126 § 2),

et licet ex forma statuti non possit opponi exceptio non numeratae pecuniae, tamen non sequitur ergo fuit numerata, quinimo statutum quicquid dicat per confessionem agentis potest probari non numeratio, quum etiam contra presumptionem juris et de jure probatur contrarium per confessionem; ut probatur in auth. de equali dotis § „aliud” (Nov. 97. cap. II.) Nam per confessionem apparet de malitia agentis: unde per officium judicis debet repelli, ut noster Inno, in C. j. de officio vicarii in C. constitutis de filiis presbyte¹⁾.

De omstandigheid echter dat de valuta in werkelijkheid niet betaald waren, gevoegd bij het feit, dat Sejus zelf volstrekt niet gestipuleerd heeft, doen Baldus het geheele negotium voor een negotium simulatum verklaren, dat wezen noch zelfstandigheid heeft.

Vatten we dit alles te zamen, dan meen ik het regt te hebben, om uit dit eerste advies een krachtig bewijs voor mijne stelling, dat er in 1381 eigenlijk nog van geen wissels in den waren zin van het woord sprake kan zijn, te putten.

Van een uit het schrift ontstane verbindtenis vinden we toch geen onkel spoor; noch Baldus noch de eischer zelf maken van zoo iets gewag.

Alleen uit het feit dat de trekker Sempronius de valuta-bekentenis op de assignatie (want iets anders is het papier mijns inziens niet) gesteld had, terwijl hij toch in werkelijkheid niets ontvangen had, mogen wij de gevolgtrekking maken, dat we reeds in die periode

1) Baldus Consilia Pars I. 53. Venetiaansche uitgave van 1491. In andere uitgaven is het te vinden: Pars II. Cons. 190.

verkeeren waarin men zich niet meer juist rekenschap van de eigentlijke beteekenis dier bekentenis gaf, en ze meer als eene zuivere formule beschouwde, die, omdat ze op alle bij permutatio gebruikelijke assignatiën voorkwam, niet gemist kon worden.

Het tweede advies levert, zoo het kan, nog sterkere argumenten voor ons gevoelen ¹⁾. Het daar behandelde geval is het volgende.

Bonromeus te Milaan had den volgenden wissel of assignatie, (want ik wil voorloopig nog in het midden laten met wat voor een stuk we hier te doen hebben) op een zekeren Alexander de Bonromeis afgegeven.

„Pagati per questa prima littera a di IX de Octobre a luca de Goro libr. XLV. sono per la valuta qui da Mafio Rena; al tempo li pagati e poniti a mio conto re che Christo ve garde. Bonromeo de bonromei salut de Milano a di IX de Majo MCCCXCV

a tergo „Alexandro di bonromei e dominico de Andrea in Venezia ¹⁾.”

(Betaal voor dezen eersten brief den 9ten October — aan Luca de Goro 45 pond en wel voor de valuta, die ik van Mafio Rena ontving — betaal ze op tijd en stel het op mijne rekening. Dat de Christus u behoede. Bonromeus de Bonromeis laat u groeten. Milaan 9 Mei 1395. Op den rug stond: Aan Alexander Bonromeus en Dominicus de Andrea in Venetie).

1) Dit advies is te vinden in de Consilia van Baldus, Pars III. 300 of 298, en in andere uitgaven Pars I. 349 of 348.

1) In den oorspronkelijken text staat voor „in venezia” „in vice.” — Of „in ineniz.” — Reeds Raphael de Turri heeft voorgesteld om daarvoor te lezen „in venezia”, eene textverbetering die door de lateren algemeen aangenomen is.

Luca de Goro, die in den brief als remittent voorkomt, had dezen ter acceptatie aan de betrokkenen aangeboden, die dadelijk geaccepteerd hadden, en zelfs, niettegenstaande dat zij failliet waren, de betaling hadden aangeboden, een aanbod dat echter door Luca de Goro niet was aangenomen; wijl bij den slechten stand der zaken van de betrokkenen, hunne betaling ten allen tijde met de actio Pauliana door de overige schuldeischers kon te niet gedaan worden.

Volgens onze hedendaagsche begrippen zou men nu verwachten, dat Luca de Goro regres op den trekker neemt. Dat is echter het geval niet. Niet hij, maar Mafio Rena, die de waarde gegeven heeft, stelt eene regtsvordering tegen den trekker in. En die omstandigheid bewijst dunkt mij duidelijk, dat de overtuiging, dat de trekker door zijne onderteekening *alleen* verplicht was, om den wissel te betalen, zoo de betrokkene dit niet deed, toen althans nog niet algemeen doorgedrongen was. Dat ze zich echter juist in dezen tijd weg begon te banen, zullen wij zoo meteen ontwaren.

De door Mafio Rena ingestelde actie intusschen is eene gewone actio „praescriptis verbis” en strekt, om Bonromeus te dwingen, alsnog aan zijne verplichting, om 45 pond te Venetië te betalen, te voldoen, en wel door eene nieuwe en soliedere aanwijzing op die plaats af te geven.

De eischer beschouwt kennelijk de geheele handeling als eene permutatio, waarbij hij de keus heeft, om of met de *condictio causa data causa non secuta* het van zijnen kant gepraesteerde terug te vorderen, of, om zoo als hij thans doet, met de *actio praescriptis verbis* de

tegenpartij alsnog tot nakoming zijner verplichtingen te dwingen.

Bonromeus echter weigert aan dien eisch te voldoen, wijl hij beweert, dat hij door het afgeven van den brief, die niet alleen geaccepteerd maar waarvan de betaling ook aangeboden was, aan al zijne verplichtingen voldaan had.

De *cardo quaestionis* is dus, wie de door het faillissement van de betrokkenen ontstane schade moet dragen, de trekker of wel de waardogever. Daar dit geschilpunt voor ons onderwerp echter niet het minste belang heeft, zoo ga ik al de verschillende argumenten, die Baldus hierbij te berde brengt, stilzwijgend voorbij; en tracht liever uit hetgeen bij die gelegenheid door Baldus over den aard en de werking van het *negotium*, dat plaats gehad had, gezegd wordt, op te maken, in hoeverre zijne opvatting dienaangaande in de 14 jaren, die er tusschen het eerste en tweede advies verlopen zijn, gewijzigd was.

Ik begin met op te merken, dat Baldus in dit advies veel verwarder en woifelender spreekt dan in het vorige, en wanneer wij de bijkomende omstandigheden in aanmerking nemen, kan dat ons zoozeer niet verwonderen.

Behalve toch dat ditmaal de gever van de waarde en de nemer twee geheel verschillende personen zijn, wier onderlinge verhouding voor Baldus niet zeer duidelijk is, heeft hij buitendien met een Bonromeus, dat wil zeggen met eenen invloedrijken *campstor*, te doen, die met zijne koopmansbegrippen en handelsusantiën Baldus, die waarschijnlijk ook wel van elders reeds met die nieuwere opvatting der kooplieden bekend was, zonder

ze daarom regt te begrijpen, geheel in de war brengt. Onder dien invloed schuift ook hij het contractus permutationis, waarop zijn vorig advies geheel rustte, meer op den achtergrond. In stede van de levering van het geld te Venetie als hoofdzaak, en den brief slechts als een gemakkelijk middel voor den obligatus, om aan zijne verbindtenis te voldoen, te beschouwen, treedt thans bij hem, in navolging van wat in de praktijk gebeurde, de brief meer op den voorgrond, en meent hij dat Bonromeus zich tegenover Mafio Rena alleen tot het leveren van dien lastbrief, met het gevolg van acceptatie en betaling, aan Luca de Goro heeft verbonden.

Evenzeer weifelt hij bij het qualificeren van het negotium, dat plaats heeft gehad; in den beginne verklaart hij de poenitentia voor ongeoorloofd, daar we hier met een contractus nominatus en wel met eene emptio venditio pecuniae te doen hebben; een weinig verder laat hij Bonromeus, die sprekende door hem ingevoerd wordt, zeggen: „quod iste contractus non est contractus mandati, sed mercati.” Wat Baldus echter onder een „contractus mercati,” in tegenstelling van een „contractus mandati” verstaat, is mij niet gebleken. Aan het slot van zijn advies geraakt hij echter in lijnrechte tegenspraak met zichzelf, waar hij tot het besluit komt, dat de schrifture van eisch verkeerd gesteld is, omdat er uit een contractus innominatus had moeten geageerd worden; zoowel uit het bovenstaande als uit hetgeen Baldus verder aanvoert, blijkt duidelijk, dat hij op twee gedachten hinkt; dan eens wil hij alles, even als in zijn eerste advies, uit het contractus permutationis verklaren, dan weder wil hij alleen van

den wisselbrief uitgaan, waarbij hij echter op de moeilijkheid stuit, dat de brief zelf geenerlei belofte, noch aan Masio Rena, noch aan Luca de Goro, inhoudt.

Hij geeft dan ook ditmaal geen bepaald advies, maar laat het aan den regter over om „*visis rationibus pro et contra*,” een eindoordeel te vellen.

Hij gevoelt kennelijk, dat zijne vroegere opvatting, waarbij hij zich streng aan het *contractus permutationis* hield, niet meer te rijmen is met hetgeen er in werkelijkheid tusschen partijen is voorgevallen, terwijl hij aan den anderen kant toch niet weet op wat voor contract dan de verschillende regtsbetrekkingen en verplichtingen, die tusschen de bij den wissel betrokkene personen bestaan, berusten.

Een oogenblik schijnt hij op weg om tot de leer der *Formalact*, die eerst vier eeuwen later zou gegrondvest worden, te komen, waar hij in den wissel eene betalingsbelofte of een *pecunia constituta* wil zien, maar hij laat die uitlegging al spoedig glippen, zonder er verder partij van te trekken. Ons echter kan uit het verschil, dat er tusschen de twee adviezen van Baldus bestaat, blijken, dat juist in dien tijd, dat is op het einde der 14de eeuw, de bij de *permutatio* gebruikelijke assignatie in den wissel overging. Zij scheidde zich toen gaandeweg geheel af van het *contractus permutationis*, zij maakte zich los van den regtsgrond, waarop ze tot nu toe gerust had, en werd de draagster van eene eenzijdige wilsverklaring van den onderteekenaar, waarbij deze zich onvoorwaardelijk tot de betaling van de in het papier uitgedrukte som verbond, zoo de betrokkene weigerde aan den hem opgedragen last om te betalen, te voldoen.

Die wil van den onderteekenaar werd echter niet op de gewone wijze, dat is door hem onder woorden te brengen, uitgedrukt, maar ze bleek uit den vorm van het stuk. De assignatie met valuta-bekentenis was eigenlijk niet anders dan een monsterachtig teeken geworden, waarmede men „communi consensu,” de boven omschrevene betalingsbelofte aanduidde. Hij die dat teeken maakte, dat is een in dien vorm vervat geschrift onderteekende, werd geacht de beteekenis er van te verstaan, en de daaruit voortspruitende verbindtenis gewild te hebben.

Eer echter iedereen geacht kon worden die beteekenis er van te kennen, verliep er noodwendig een tusschen-tijd, waarin de een in een dergelijk geschrift nog de oude assignatie met valuta bekendenis zag, de ander er reeds de beteekenis van eene betalingsbelofte aan hechtte.

Van 't oogenblik echter, dat de laatste meening de overhand kreeg, was de assignatie wissel geworden.

Tegen de leer dat de wissel uit de assignatie zou ontsproten zijn, is Kuntze te velde getrokken. Hij heeft althans in zijn Deutsches Wechselrecht dat denkbeeld onvoorwaardelijk verworpen, en daarentegen een schijnbaar nieuwe theorie verkondigd, volgens welke de tegenwoordige wissel uit de Commanditen of Urwissel ontstaan zou zijn.

Ik zeg schijnbaar nieuwe, want die Urwissel van Kuntze is niet anders dan eene aanwijzing of assignatie.

Voor dat ik echter voor die stelling nadere bewijsgronden aanvoer, wil ik eerst de enkele argumenten wederleggen, waarop Kuntze zich grondt, om den zamenhang van wissel en assignatie te ontkennen.

Behalve het holklinkende en ter zake niet afdoende

beweren, dat het begrip van assignatie slechts verwar-
ring in de ontwikkelingsgeschiedenis des wissels brengt,
is zijn hoofdgrievige tegen de door Biener gepredikte leer,
dat men wanneer men van de assignatie uitgaat, wel
den oorsprong van den getrokken wissel (*Tratte*), maar
niet dien van den eigen wissel of acceptatie kan aan-
toonen, zoodat men dan genoodzaakt is de geschiedenis
des wissels met een dualisme te beginnen.

Dat argument in den mond van een' geleerde als
Kuntze, mag ons met regt bevreemden. Wij kunnen toch
moeijelijk aannemen, dat Kuntze den eigentlichen oor-
sprong van den eigen wissel niet zou gekend hebben,
dat hij niet zou geweten hebben, dat de *cambia sicca*
of *mortua*, in den beginne althans, slechts dienden om
de pauselijke verordeningen, waarbij het nemen van in-
terest voor geleend geld verboden werd, te ontduiken.

Baldus zegt dan ook van dat soort wissels: „*cambia
sicca non sunt cambium, sed mutuuum usuratum*”, een
gezegde waarmede Raphaël de Turri volmaakt instemt,
zooals blijken kan uit de beschrijving, die hij ons van
de wijze, waarop men die wissels gebruikte, geeft ¹⁾:

„*Siccum cambium dictum fuit ex eo, quod sine litteris
fiebat hoc modo. Promissor se obligabat ad solvendum
libros decem grossorum monetae Venetiarum pro pretio
et valuta habita florenorum centum sex; quarum libra-
rum nec fiebat solutio, nec destinabantur Venetiis, sed
post certum tempus repetebantur a stipulatore in ea-
dem civitate Florentiae, non in dicto genere librarum,
sed in totidem florenis, servata tamen valutatione tem-*

1) Disp. II. Qu. 24. Raphael de Turri, Tractatus de cambiis.

pore solutionis currente Venetiis. Quod facile est credere, semper factum fuisse cum aliquo augmento florenorum illorum, qui primo loco a stipulatore soluti fuerunt."

De eigen wissel had met den waren wissel niets gemeen dan den vorm; zeer teregt onderscheidde de oude theologische schrijvers, die zich met wissel en wisselregt ophiielden, van den beginne af tusschen het cambium reale en het cambium siccum of obliquum.

De leer, dat de eigen wissel de vader van den getrokkenen zou zijn, moge vroeger vrij algemeen in Duitschland gangbaar geweest zijn, sinds het begin dezer eeuw is hare juistheid achtereenvolgens door verschillende schrijvers van naam ontkend. — Onder de eersten, die er zich tegen verklaarden, behoort Büsch, genoemd te worden, ¹⁾ aan wien zich Bender later aansloot. „Eigne Wechsel" zegt deze: „entsprechen dem Wesen des Wechsels gar nicht und sind in der Regel blosz Localgeschäfte." ²⁾

Alleen Einert heeft die oude leer op nieuw in bescherming genomen, en getracht aan te toonen, dat de getrokken wissel en de eigen wissel genetisch één zijn. ³⁾

1) Zie Büsch, Theor. Prakt. Darstellung der Handlung, Hamburg 1792. (ed. 2a 1800); Th. I. Buch I. Cap. VI, § 9, III.

Op eene andere plaats zegt hij niet onaardig tegen hen, die den getrokken wissel als eene later ontstane afwijking van den eigen wissel beschouwden (zooals toen ter tijde Siegel, Brüchting en von Selchow deden) „das heiszt doch wohl die unechten kinder, welche nimmer hätten legitimirt werden sollen, uber die echten kindern hinaussetzen." Zusatz. XVII. zu I, 6 § 6.

2) Bender, Grundsätze des Deutschen Wechselrechts, Darmstadt 1828. Abth. II. Abschn. II. § 382. S. 3.

3) Zie Einert, das Wechselrecht nach dem Bedürfnis des neunzehnten Jahrhunderts 1839, Sz. 3. S. 71, 75 et passim.

Het is hem echter niet gelukt die leer, waarvan hij zelf moest erkennen, dat ze met de geschiedenis des wissels niet geheel in overeenstemming was te brengen, ingang te doen vinden.

Zij heeft integendeel overal bestrijders gevonden en vooral Biener heeft hare onhoudbaarheid, zoo het mij schijnt, op overtuigende gronden aangetoond. ¹⁾

Dat dus Kuntze het aan hen, die den wissel uit de assignatie willen afleiden, tot een verwijt maakt, dat hunne opvatting alleen het ontstaan van den getrokken wissel en niet dat van den eigen wissel aantoot, mag ons met regt verwonderen.

Het valt echter gemakkelijk aan te wijzen hoe hij in die dwaling vervallen is. Zij staat in naauw verband met zijne leer, dat de wissel „eine frisch aus der Erde hervorgewachsene Pflanze” is, die zich niet geleidelijk uit een ander Instituut maar geheel uit zichzelf ontwikkeld heeft. ²⁾

Die leer, waarvan ik hierboven reeds op mij nam de onjuistheid te bewijzen, laat zich kortelijk aldus zamen vatten.

Oudtijds, zegt Kuntze, kwam men aan de wisselbank van den campsor, om zijn geld tegen andere muntstukken in te wisselen.

De campsor gaf dan met de eene hand de gevraagde muntstukken, en streek met de andere de daarvoor in ruil gegevene op.

Toen echter de handel zich begon uit te breiden,

1) Biener, Abhandl. 1859. Abh. II. § 5 et 6. S. 313.

2) Zie Kuntze, D. Wechselrecht, I Erkurs. 2 Abschn. § 5. S. 137.

kwam het wel voor, dat men den campsor vroeg om de gevraagde munt op eene andere plaats uit te tellen. De campsor streek dan het ter ruil aangeboden op, onder belofte van op de aangewezen plaats ander geld daarvoor in plaats te zullen geven; hier ontstond dus eene obligatio, en werd hij, die de valuta gegeven had, schuldeischer van hem die ze ontvangen had.

Van toen af viel het wissel- of ruilbedrijf (Wechsel-Geschäft) onder het bereik van het Obligationenregt. Wisselbrief en wisselverbindtenis zijn dus te gelijk ontstaan; de wisselbrief is de in het Obligationenregt overgedragene Handwissel (cambium manuale of minutum).

In den wisselbrief bekent de campsor, dat hij van den nemer de valuta ontvangen heeft, en zegt hem (stilzwijgend) de contrapraestatie op eene andere plaats en in eene andere munt toe. Die wisselbrief is, wat vorm en inhoud aangaat, bijna gelijk aan de aanwijzing, hij onderscheidt zich echter van deze vooral daardoor, dat hij de verpligting van den aanwijzer bevat, om voor de goede betaling van het papier in te staan; de grond van die verpligting is de ontvangst der valuta en de wissel bevat de erkenning, dat die valuta ontvangen zijn ¹⁾.

Tot zoover Kuntze. — Bij eene eenigzins aandachtige lezing van het bovenstaande valt de grove fout, die hij bij zijne redenering begaat, ieder dadelijk in het oog. Hij gaat toch uit van de zeer zeker valsche stelling, dat

1) Men houde in het oog dat het bovenstaande, alhoewel aanzienlijk verkort, voor het overige *letterlijk* uit Kuntze vertaald is. Zie Kuntze, D. Wechselrecht, I Exkurs, 2. Abschnitt, § 3. S. 130 en 131.

er bij het wisselen van geld, bij het cambium manuale, geen obligatiën zouden ontstaan.

Hoe ongerijmd en onhoudbaar die stelling is, zal ik met een voorbeeld trachten duidelijk te maken.

Stel: ik begeef mij naar mijnen bankier, en doe hem de volgende vraag: Kunt gij mij voor deze 475 guldens 1000 francs geven?

Antwoordt nu de bankier toestemmend, dan bestaat er van dat oogenblik af eene overeenkomst tusschen ons, want er is duorum in idem consensus.

Of dat contract volgens Romeinsche regtsbeginselen al dan niet een contractus nominatus is, dat is, of het eene emtio venditio, dan wel eene permutatio is, schijnt mij vrij moeilijk te beslissen; ik wil echter aannemen, dat de Romeinen het eene permutatio genoemd zouden hebben ¹⁾, en zoo mijne tegenpartij zelfs de gelegenheid geven, om met een beroep op fr. 1. § 2. Dig. de rerum permutatione (19. 4) ¹⁾ te beweren, dat de obligatio

1) De vraag of wij hier eene emtio venditio of wel eene permutatio moeten aannemen, is in het gegeven voorbeeld daarom nog moeilijker te beslissen, daar het hier geen venditio sine nummis geldt, en men daarbij zeer goed kan onderscheiden quid eorum merx, et quid pretium sit.

Op die gronden zou ik hier liefst eene emtio venditio aannemen, in welk geval Kuntze's dwaling nog duidelijker zou zijn. Bij dat contract ontstaan er toch, dadelijk nadat de consensus gegeven is, twee obligatiën. Zie over het onderscheid tusschen permutatio en emtio, en over den strijd die over die vraag reeds tusschen de Sabiani en Proculejani bestond. § 2 et 3. Inst. De emt et vend. (III. 23). — fr. 1. Dig. de contrah. emt. (18,1). — fr. 1. Dig. de rerum permutatione (19,1), J. J. van Jagen, selecta de pactis et contractibus, imprimis autem de permutatione, Groningen 1808.

1) Paulus libro XXXII ad Edictum. — Item emtio ac venditio nuda consentientium voluntate contrahitur; permutatio autem ex re tradita ini-

van den bankier, om mij voor mijn geld 1000 franks te geven, eerst *ex re tradita* ontstaat, dat is dus eerst nadat ik hem de 475 guldens zal toegeteld hebben.

Heb ik ze hem echter eenmaal toegeteld, dan is de obligatio van den bankier, om mij 1000 francs te betalen dáár; en dat schijnt Kuntze over het hoofd te hebben gezien.

'T is wel waar, dat bij het *cambium manuale*, waar de bankier meestal dadelijk na de ontvangst van het geld op zijne beurt de gevraagde munten gaf, die obligatie bijna even spoedig te niet ging als ze geboren werd. Maar dat neemt niet weg, dat de obligatie toch, al is het dan ook een ondenkbaar oogenblik, bestaan heeft.

Dat dat zoo is, blijkt nog duidelijker indien we bijv. aannemen, dat de bankier op het oogenblik zooveel fransch geld niet in kas hebbende, zich verbonden had dat vier en twintig uren later te leveren.

Nu zal ieder regtsgeleerde toch wel willen toegeven, dat er eene obligatio tusschen den bankier en mij bestaat, en tevens dat die verbindtenis niet door de tijdsbepaling in het leven is geroepen, maar dat de tijdsbepaling aan eene reeds bestaande obligatie is toegevoegd.

Wanneer Kuntze dus aanneemt, dat er bij het wissel- of ruilbedrijf eerst sprake van obligatiën kon zijn, toen de campsoren de gevraagde munt op eene andere plaats, als waar zij de waarde er voor ontvangen hadden, te-

tium obligationi praebet, alioquin si res nondum tradita sit, nudo consensu constitui obligationem dicemus, quod in his dumtaxat receptum est, quae nomen suum habent, ut in emtione venditione, conductione, mandato.

ruggaven, begaat hij eene grove dwaling. Want reeds het Romeinsche regt had hem kunnen leeren, dat het *contractus permutationis* wel degelijk onder het bereik van het obligationenregt valt; — zijne stelling, dat wisselbrief en wisselverbindtenis te gelijk geboren zijn, is dus ten eenemale onwaar.

Even onjuist is hetgeen hij verder omtrent het onderscheid tusschen aanwijzing en wissel zegt.

De wisselbrief, zegt hij, bevat de verpligting van den aanwijzer om voor de goede betaling van het papier in te staan.

Ieder, die echter slechts een wissel gezien heeft, zal mij al dadelijk toegeven, dat die belofte in den wissel volstrekt niet te lezen staat, en reeds Baldus heeft die opmerking gemaakt.

En juist bij een onderzoek naar den oorsprong des wissels is de *cardo quaestionis*, hoe men er toe gekomen is, om in den wisselbrief geheel iets anders te lezen dan er in stond.

Als grond van die verpligting noemt Kuntze de ontvangst der valuta, maar ook dit kan ik hem niet toegeven. Het moge waar zijn, dat bij de *permutatio obligatio* eerst geboren werd nadat de eene partij aan hare praestatie voldaan heeft, het is niet minder waar, dat die praestatie *alleen*, zonder voorafgaande overeenkomst, niet voldoende is om de andere partij tot het doen van eene contrapraestatie te dwingen. Daartoe is meer noodig.

Omdat ik u 475 guldens gegeven heb, en gij dat niet ontkent, daarom zijt gij nog niet gehouden mij 1000 francs te geven.

Om eene dergelijke verplichting voor u in het leven te roepen, zou er nog moeten bewezen worden, dat er tusschen ons eene overeenkomst was aangegaan, waarbij gij beloofd hadt, dat als ik u 475 guldens gaf, gij mij 1000 francs zoudt geven.

En van die overeenkomst blijkt uit de valuta-bekentenis niets.

Kuntze heeft dus geen regt, om op die bekentenis alléén de gehoudenheid van den trekker te grondvesten. En hiermede vervalt het onderscheid, dat hij tusschen eenen wissel en eene aanwijzing maakt.

Hetgeen Kuntze wissel noemt, is niet anders dan eene assignatie, waarop tevens quittance wegens ontvangene waarde gegeven is.

Hij is in gebreke gebleven om aan te wijzen, hoe dat papier de kracht en de beteekenis heeft gekregen, die het thans heeft, hoe dat het wissel is geworden.

En wat hij nu verder omtrent den zoogenaamde commandietwissel aanvoert, vult die in zijn betoog bestaande leemte niet aan.

Volgens hem zou de oudste vorm, waarin de wisselbrief zich voorgedaan heeft, die van den getrokken eigen wissel zijn.

Voor deze meening voert hij het volgende aan. Uit de in de *della Decima* opgenomen geschriften van Pegolotti en Uzzano ¹⁾ en uit Muratori ²⁾ weten wij, dat

1) *Della decima e delle altre gravezze della moneta e della mercatura de Fiorientini sino al secolo XVI. Lisbona e Lucca 1765. — T. II. p. 72, 127.*

2) Muratori *Antiquit Italicae*, diss. 16, T. I, p. 889.

de Italiaansche Campsoren reeds zeer vroeg op andere plaatsen filiaalhuizen stichtten, of wel zich met elders gevestigde campsoren in verbinding stelden.

Trokken zij nu eenen wissel op een dergelijken commandiet, en 'tis waarschijnlijk, dat de campsoren bijna op geen andere plaatsen wissels trokken, als op zulke, waar zij een commandiet hadden, dan vormden trekker en betrokkene slechts één en denzelfden persoon en was de wissel dus een getrokken eigen wissel. (Trassirt eigener Wechsel).

Tegen deze conjectuur van Kuntze laat zich echter het volgende in het midden brengen.

Eerstens neemt hij, zonder daarvoor eenig bewijs aan te voeren, aan, dat de verhouding tusschen den campsor en zijne op andere plaatsen gevestigde commandieten, die van socii was, en zij dus over en weêr voor elkanders daden aansprakelijk waren, en tegenover derden als *una eademque persona* optraden.

Behalve dat die hypothese op niets steunt en wij integendeel uit het tweede consilium van Baldus, waar wij een voorbeeld hebben van eenen door een Bonromeus op een Bonromeus getrokken wissel, kunnen leeren, dat de verhouding tusschen die twee bancherii, die nog wel bovendien leden van één en dezelfde familie waren, niet die van socii was, we lezen er toch, dat slechts de een falliet was, en waren ze nu socii, dan zoude het faillissement van den eenen ook dat van den anderen medegebragt hebben. Behalve dat dus, verklaart die hypothese nog geenzins hoe of die socii er dan toegekomen zijn, om hunne betalingsbeloften in dien allezins vreemden en omslagtigen vorm te gieten. Onder de acht oudste

dusgenaamde wissels, die wij kennen, en die Kuntze in zijn werk heeft laten afdrukken¹⁾, is geen enkele getrokken eigen wissel.

En mijns inziens is het veel waarschijnlijker, dat waar trekker en betrokkene socii waren, de trekker eene gewone schuldbekentenis afgegeven zal hebben, dan dat hij den zoo omslagtigen vorm van den getrokken eigen wissel zal gebruikt hebben. Van zulk een omstrecks 1270 afgegeven papier, vinden wij dan ook bij Durantis in zijn *Speculum judiciale*²⁾ het volgende voorbeeld:

„Noveritis, me recepisse a tali dante, nomine A Scholaris Bononiae residentis centum libr. Turon, quas *promisi per me et meos socios reddere Bononiae praefato scolari, vel tot libras Bononienses, quae tantundem valent, habita cambii ratione.*”

Met even weinig grond neemt Kuntze aan, dat de

1) Kuntze, *Deutsch. Wechselrecht I*, Exkurs 2, Abschn. § 6. S. 137. Ze zijn ook in Biener's *Abhandlungen* 1859. Abh. I, § 7. S. 52, te vinden.

2) Durantis *Speculum judiciale*. Lib. IV, Part. III. Rubr. de obligat. et solut. § Praenotandum. N°. 8. Zie voorts over dit papier Biener *Abhandl.* 1846, S. 93. — Biener wil er al een miswissel inzien. Mij dunkt echter, dat we hier nog slechts met eene wegens een mutuum afgegevene betalingsbelofte te doen hebben, die zich alleen daardoor van de gewone schuldbekentenissen onderscheidt, dat het geld op eene andere plaats, als het ontvangen is, moet teruggegeven worden.

De uitwerking van dit stuk is wel juist dezelfde als die van eenen wissel. Daar het toch eene *scriptura camporis* is, is de *exceptio non numeratae pecuniae* uitgesloten, en de *parate executio* er van toegelaten.

Maar indien men dit een wissel wil noemen, dan dient men aan den wissel een veel hooger en ouderdom toe te kennen, daar dergelijke stukken zeer zeker ook al bij de Romeinen zijn voorgekomen.

Men zie bijv. het fr. 126. Dig. de verb. oblig. (45,1), waar althans iets diergelijks voorkomt.

campsoeren alleen wissels trokken op personen, met wie zij zoo naauw verbonden waren, en dat dus in de oudste tijden, dat is, volgens hem, van 1250—1450, er bijna geene andere wissels in omloop waren dan dergelijke getrokken eigen wissels.

Kuntze's conjectuur, dat de Commandietwissel de vader van al de latere soorten van wissels zou zijn, komt mij dus ten eenemale ongegrond voor; zij kan hoogstens eene vernuftig uitgedachte poging genoemd worden, om voor den getrokken wissel en den eigen wissel een' gemeenschappelijken stamvader te vinden ¹⁾.

1) Kuntze somt aan het einde van zijn betoog de voordeelen op, die zij die den Commandietwissel voor den vader van alle andere wisselsoorten houden, boven hen die van de aanwijzing uitgaan, verkrijgen. Hoewel het na de uitvoerige wederlegging van die meening zelve, misschien overbodig zal schijnen, zoo kan ik toch niet nalaten hier met een enkel woord ook de juistheid van die resultaten te bestrijden.

Hij noemt vijf van die voordeelen op, en wel:

10. Dat de Commandietwissel de latere ontwikkeling van het Accept verklaart.

Die latere ontwikkeling van het Accept laat zich echter even goed, zoo niet beter verklaren, als men van de aanwijzing uitgaat. In de eerste tijden toch, wij hebben er boven reeds op gewezen, bragt de in den wissel genoemde remittent, dien gewoonlijk zelf over. Wat natuurlijker dan dat hij, eenmaal op de plaats zijner bestemming gekomen, den betrokkene kennis gaf, dat hij op den vervalldag, die in de meeste gevallen wel niet heel lang meer verwijderd zal geweest zijn, bij hem betaling zou komen vragen? Door het doen van die waarschuwing, voorkwam hij toch, dat hij op den vervalldag zich genoodzaakt zag eenigen tijd uitstel aan den betrokkene te geven, omdat deze op dat oogenblik de gevraagde som, althans in de verlangde munt, niet voorhanden had; terwijl hij tevens zoodoende de zekerheid verkreeg, dat de betrokkene den wissel op den vervalldag zou betalen; had deze toch daartoe geen plan, dan had hij hem dat wel dadelijk, nadat hij kennis van den wissel bekomen had, medege-

Een ander bezwaar dat men aan de door mij verkondigde leer zoude kunnen tegenwerpen is, dat ze wel is waar op zeer voldoende wijze aantoont hoe de verplig-

deeld. Door dat niet te doen, verbond de betrokkene zich wel is waar niet civiliter, maar dan toch moraliter tot de betaling. En in die morele gehoudenheid mogen wij de kern zien waaruit zich later de acceptatie ontwikkelde. Die ontwikkeling heeft vooral op de jaarmissen plaats gehad; eerst daar verkreeg het accept dat formele streng bindende karakter, dat het nog heden ten dage heeft. Op die jaarmarkten, die gewoonlijk een maand duurden, was het gaandeweg gewoonte geworden om de wissels gedurende de eerste zes dagen ter acceptatie aan den betrokkene aan te bieden. Verklaarde deze, dat hij den wissel zou betalen, of maakte hij althans geene reserves, dan gold de wissel voor geaccepteerd, en werd daarvan aanteekening gehouden in het wisselcontoboek (*scartafaccia*), dat elk koopman bij zich droeg. Een aldus geaccepteerde wisselbrief werd dan door de kooplieden als baargeld beschouwd, waarmee zij elkander bij het *scontreren* betaalden.

Gebeurde het nu, dat een wisselbrief die op die wijze misschien door honderd handen geloopt had, niet betaald werd, dan ontstond daaruit natuurlijk eene groote verwarring in de afrekeningen tussehen de verschillende kooplieden en *campesori*; en die omstandigheid alleen is voldoende om ons te doen begrijpen, hoe het gebeurd is, dat de handelsusantiën spoedig aan het accept eene veel krachtigere beteekenis hebben toegekend, dan het in den beginne had, en er gaandeweg toegekomen zijn, om er de bepaalde belofte van te zullen betalen in te zien.

Zie nog over het Accept, Biener ter aangeh. pl. § 12, p. 107 § 9, pag. 87, Kuntze I. Ekeurs 2te Abschnitt, § 9, pag. 152.

2°. Dat de *commandietwissel* op volledigere en botere wijze de strenge verplichting van den trekker om te betalen, verklaart.

Dat Kuntze daarin dwaalt, heb ik zoo even reeds aangetoond, indien toch de wissel den vorm heeft van een getrokken wissel, dan blijkt daaruit nog niet, dat, aangenomen zelfs, dat trekker en betrokkene *una eademque persona* zijn, een van die twee tot de betaling gehouden is. Die gehoudenheid laat zich slechts uit de formele natuur van den wissel afleiden, niet uit de *Valuta*-bekentenis alleen.

3°. Zegt Kuntze, dat de *aauwizings-hypothese* in strijd is met de om-

ting van den trekker tegenover den waardegever is ontstaan, maar niet hoe die verplichting op den houder is overgegaan.

standigheid, dat volgens handelsgewoonte de in den wissel vervatte last onherroepbaar is.

Ook dat is onjuist. Ik behoeft slechts op te merken, dat die gewoonte, die, naar ik meen, door geen enkele wettelijke bepaling bevestigd is, in den aard van het wisselbedrijf ligt opgesloten, en dat ze dus hier ter zake niets afdoet. Waarom herroept de koopman den eens in den wissel gegeven last bijna nooit? omdat het gevolg daarvan zou zijn, dat de betrokkene niet betaalde, en de houder dus eene regres-actie zoude instellen, om de wisselsom met de op het protesteren en op den herwissel gevallen onkosten op den trekker te verhalen. Deze heeft er dus bijna altijd belang bij, dat de betrokkene betaalt, en zal dus niet dan zeer zeldzaam herroepen. Dat hij het intusschen wel mag en kan doen, heeft Cropp, in Heise und Cropp's Juristische Abhandlungen (Hamburg 1834) II. XIII, in het breede uiteengezet.

4°. Dat de Commandietwissel veel beter dan de aanwijzing de strenge gehoudenheid van den Acceptant verklaart.

Na hetgeen hierover sub. 1°. is te berde gebracht, zal het overbodig zijn hier verder over uit te weiden.

5°. Dat, men van den Commandietwissel uitgaande, ook zonder moeite kan verklaren, waarom de trekker ook verplicht is voor de acceptatie in te staan.

Maar niets is gemakkelijker dan, om, als men aanneemt, dat de wissel uit de assignatic is gesproten, die verplichting van den trekker te verklaren. In de eerste tijden waren acceptatie en betaling één. Hij die weigerde te accepteren, werd geacht ook de betaling te weigeren. Later, toen op de jaarmarkten de wissel door het accept als het ware tot een negociabel papier verheven werd, was het natuurlijk voor elken koopman van het grootste belang, dat de wissels, die hij bij zich had, geaccepteerd werden, en het laat zich dus begrijpen, dat hij, bij het inkoopen van den wissel reeds, van den trekker bedong, dat deze er ook voor in zoude staan, dat de door hem afgegeven wissel geaccepteerd zoude worden: gebeurde dat echter niet, dan trachtte men door van den trekker zekerheid voor de betaling te vragen den wissel als nog negociabel te maken.

Dit bezwaar schijnt grooter dan het is.

Keeren wij bijv. even tot den straks reeds behandelde tweeden wissel van Baldus terug. Daar is Mafio Rena waardegever en Luca de Goro houder.

Welke kan nu de verhouding tusschen deze twee wezen?

Luca kan of mandataris, of creditor, aan wien de assignatie in betaling is gegeven, of debitor, aan wien de op de assignatie te ontvangen som te leen wordt gegeven, of eindelijk donataris zijn.

Is Luca de Goro slechts mandataris van Mafio Rena, is hij dus slechts als het ware een machine waardoor deze zijn geld ontvangt, dan vormen Luca de Goro en Mafio Rena tegenover Bonromeus slechts één persoon, en is deze dat, wat hij aan Mafio Rena verschuldigd is, evenzeer verschuldigd aan Luca de Goro, waar deze als vertegenwoordiger van Mafio Rena optreedt.

Is Luca de Goro creditor van Mafio Rena, en heeft hij dus de assignatie in betaling genomen, dan zal hij met allen regt van dezen kunnen vorderen, dat hij hem indien de betrokkene niet betaalt, de actie, die hij tegen den trekker heeft, cedeert.

Is Luca de Goro debitor van Mafio Rena, dat is, heeft deze hem de assignatie credendi causa gegeven, dan is Luca de Goro zoolang hij niets ontvangen heeft slechts mandataris van Mafio Rena; hem is opgedragen de in de assignatie uitgedrukte som te gaan ontvangen; eerst wanneer hij die ontvangen heeft, ontstaat het mutuum, en wel door eene traditio brevi manu; zoolang er echter niet betaald is, treedt hij alleen in zijne hoe-

danigheid van vertegenwoordiger van Mafio Rena op, en geldt dus het bovengezegde voor hem.

Is hij daarentegen donataris, dan zal Mafio Rena zeker geen moeilijkheid maken om hem, even als in het geval, dat hij de assignatie in solutum had aangenomen, de actie tegen den trekker te cederen.

In alle die gevallen intusschen is de verhouding van houder en remittent voor den trekker vrij onverschillig, welk belang kan hij er toch van het oogenblik af, dat hij toch betalen moet, bij hebben, of hij aan A. dan wel aan B. betaalt?

Toen eenmaal de overtuiging algemeen geworden was, dat hij, die een in zekeren vorm vervat papier teekende, zich onvoorwaardelijk tot de betaling er van verbond, in geval de betrokkene dat niet deed, voegde zich daar al spoedig de overtuiging bij, dat hij niet alleen tot die betaling verplicht was jegens den waardegever maar ook jegens den houder.

Hiermede stap ik voor goed van de quaestie, of de wissel zijn ontstaan aan den eigen wissel dan wel aan de assignatie verschuldigd is, af. Mij schijnt het niet twijfelachtig, of het pleit moet ten voordeele van de assignatie beslist worden.

§ 3.

DE UEBERKAUF.

Omstreeks terzelfder tijd, dat in Italië de wissel uit de assignatie ontstond, ontwikkelde zich in Noord-Duitschland bijna op gelijke wijze de Ueberkauf uit de assignatie.

En het mag voorzeker als een krachtig bewijs voor hen, die den wissel uit de assignatie afleiden, gelden, dat ook elders gelijke toestanden en gelijke behoeften een papier te voorschijn riepen, dat in vele opzigten met den wissel overeenstemt. Hirsch heeft ons in zijne *Handelsgeschiede Danzigs* ¹⁾ het eerst met dit papier bekend gemaakt. Hij verhaalt er ons het volgende van: de Danziger kooplieden maakten een druk gebruik van

1) Hirsch, *Handels- und Gewerbsgeschichte Danzig's unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Leipzig 1858, blz. 232—239. Zie ook Biener t. a. p. § 21, blz. 279.

de gewone aanwijzing, die, zooals wij weten, niet veel meer behelsde dan het tot een derde gerigt verzoek, om aan een aangewezen persoon eene zekere som gelds te betalen.

't Gebeurde echter ook, evenals wij dat reeds bij de Romeinen en Italianen zagen, dat hij, die op eene zekere plaats geld had uit te betalen, zich tot iemand wendde van wien hij wist, dat hij op die plaats geld beschikbaar had liggen, met het verzoek dat deze hem door het afgeven van eene aanwijzing op die plaats de beschikking over dat geld zou geven.

Hierbij deed zich echter eene moeilijkheid voor; in Danzig toch waren er geen lieden, die zich, evenals de Italiaansche campsoren, uitsluitend op den geldhandel toelegden, 't was dus dikwijls zeer moeilijk om te weten te komen, wie geld op de verlangde plaats beschikbaar had en omgekeerd, wie of op die plaats geld van noode had. Om aan dat bezwaar te gemoet te komen, ontstond onder de Danziger kooplieden de gewoonte, om, wanneer zij op eene vreemde plaats over geld te beschikken hadden, de aanwijzing daarop te koop te stellen.

Het koopen en verkoopen nu van zulke aanwijzingen noemden zij „Ueberkauf.”

Wat de gevolgen van eene dergelijke Ueberkauf waren, is mij niet bekend. Het laat zich echter uit het woord „Kauf” vermoeden, dat de koper van een zoodanig papier de eene of andere actie tot vrijwaring zal ingesteld hebben, voor 't geval, dat de betrokkene niet aan het in de aanwijzing vervatte verzoek voldeed.

Wat den vorm, waarin die aanwijzingen gedaan wer-

den betreft, zoo deelt Hirsch ons mede, dat zij meestal op een vasten datum gesteld waren en soms ook op eenige dagen na zigt; of op de assignatie zelve ook vermeld werd, dat de waarde er voor genoten was, blijkt niet. Indien dat het geval is geweest, dan hebben wij hier wederom, even als boven, met eene assignatie, waarop tevens quittantie voor de genotene waarde gegeven is, te doen.

Deze Ueberkauf, waarvan de oudste bekende voorbeelden reeds van de 14de eeuw dagteekenen, schijnt echter later geheel door den wissel, waarvan zij trouwens maar weinig verschilde, verdrongen te zijn. ¹⁾ Zij heeft daardoor alle belangrijkheid voor ons verloren. Dat ik er hiervan melding maak, geschiedt dan ook alleen, om op de allezins merkwaardige overeenkomst te wijzen, die er tusschen de ontwikkelings-geschiedenis van dit instituut en die van den wissel bestaat.

1) Dat dit echter zeer langzaam geschiedde kan blijken uit de omstandigheid, dat in 1446, d. i. dus in een tijd, waarin de wissel in Italië, Spanje, Vlaanderen en Frankrijk algemeen gebruikt werd, er te Danzig geen wissels op Neurenberg of Keulen te bekomen waren.

§ 4.

DE ASSIGNATIE IN DEN VORM VAN EENE
QUITTANTIE OF APOCHA.

Alvorens dit eerste gedeelte mijner verhandeling te besluiten, schijnt het mij niet overbodig nog met een enkel woord te gewagen over de assignatie, als ze in den vorm van eene quittantie uitgegeven wordt. Ik kan daarover echter kort wezen. Of de Grieken op die wijze hunne uitstaande vorderingen inden is mij niet bekend, en ook van de Romeinen kan ik niet veel meer zeggen. Wij weten wel dat zij, evenals wij nog heden ten dage doen, quittantiën voor betaalde schulden afgaven, die zij met een Grieksch woord apo-cha's ¹⁾ noemden; maar of zij die ook, om er de be-

¹⁾ Apocha, van ἀπόχρισιν. Zie Brissonius de verb. signif. ed. J. G. Heineccii 1743. in voce.

taling van te verkrijgen, aan hunnen schuldenaar lieten presenteren, is eene vraag, die ik niet zoude durven beslissen.

In de Pandecten komen slechts enkele plaatsen voor, waar van dergelijke apocha's sprake is ¹⁾; in de meeste van die wordt echter alleen over de bewijskracht van een dergelijk stuk gesproken. De eenige plaats die eenig belang voor ons kan hebben, is het fr. 19. § 1. Dig. de acceptilatione (46. 3.), waar Ulpianus zegt:

„Inter acceptilationem et apocham hoc interest, quod acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit, apocha non alias, quam si pecunia soluta sit.” ²⁾

1) Conf. et fr. ult. § 2. Dig. de condict. indeb. (12.6) — fr. 27 § 2. Dig. de furtis (47.2) — fr. 46 § 5. Dig. de admin. et peric. tut. (26.7) — l. 19. Cod. de fide instrum. (IV. 91.) en Tit. 22. Cod. de apochis publicis et descriptionibus curialibus (X).

2) Het groote onderscheid tusschen acceptilatio en apocha is, zooals men weet, dat de apocha meestal het bewijs van de betaling eener schuld is, de acceptilatio daarentegen de kwijtschelding van eene bestaande schuld zonder voorafgaande betaling. — Acceptilatio autem est veluti imaginaria solutio; quod enim ex verborum obligatione tibi debeam, id si velis mihi remittere, poterit sic fieri, ut patiaris haec verba me dicere: „quod ego tibi promisi, habesne acceptum?” et tu respondeas: „habeo.” (Gajus Instit. C. III. § 169).

Zooals uit deze plaats blijkt, was de acceptilatio in den eersten tijd alleen toepasselijk op de verborum obligationes, later werd ze met behulp van de stipulatio Aquiliana oock op al de andere obligatiën toegepast. Bij de litterarum obligatio had men bovendien nog eene andere wijze, om quittantie of kwijtschelding te geven, en wel door in de boeken hetgeen tot nog toe als „expensum” stond opgeteekend „in acceptum” over te schrijven.

Hieruit blijkt toch, dat de Romeinen ook wel apochae afgaven zonder dat ze betaald waren.

Dit wordt nog bevestigd door hetgeen wij in den Codex omtrent de toelating van de exceptio non numeratae pecuniae lezen, die wel is waar bij door publieke personen afgegevene apocha's ten eenemale uitgesloten was, ¹⁾ maar daarentegen bij die van private personen binnen de eerste dertig dagen na afgifte van de quittance opgeworpen kon worden. ²⁾ Dat alles bewijst echter niet, dat de Romeinen, ook in den vorm van quittanceën assigneerden. 't Is echter mogelijk, dat ook zij op die wijze uitstaande gelden ingevorderd hebben.

Zoo ze het deden, dan laten zich twee gevallen denken, of hij aan wien de quittance werd aangeboden, betaalde, of hij weigerde te betalen.

In het eerste geval ontving hij de apocha, die voor hem dan het bewijs van de gedane betaling werd, en gaf het geld aan den toonder van de quittance, die gewoonlijk mandataris van den creditor was.

In het tweede geval zal deze de quittance aan zijnen mandans teruggebracht hebben, die hem anders daartoe door de actio mandati kon dwingen.

Alle deze verhoudingen zijn echter zóó eenvoudig, dat het niet noodig zal zijn er langer bij te blijven stilstaan.

Zij kunnen in elk geval het bewijs leveren, dat ik niet ten onregte in mijne Inleiding van de antiqua

1) Conf. l. 4. Cod. de apochis publicis (X. 22).

2) Conf. l. 14 § 2 Cod. de non numerata pecunia (IV. 30).

simplicitas gesproken hebben. In het tweede gedeelte hoop ik nu verder na te gaan, hoe uit dit zoo eenvoudige begrip een zoo verwarde leer is ontstaan, en aan wien de schuld daarvan geweten mag worden.

STELLINGEN.

I.

Non facio cum Schrader (Abhandl. aus dem Civilr., s. 299) statuente, praedio dominante diviso plures servitutes singulares existere.

II.

Stipulatio orta est ex sponsione.

III.

Actio confessoria et actio negatoria tantum quoad formam differunt, revera sunt una eademque actio.

IV.

Krachtens art. 5, n°. 1, B. W., in verband met art. 3 B. W., is een kind, door in Nederland gevestigde ouders verwekt, maar buiten 's lands (nadat de ouders opge-

houden hadden hier gevestigd te zijn) geboren, Nederlander.

V.

Het regt van hypotheek is eene roerende zaak.

VI.

De hereditatis petitio mag ook ingesteld worden tot het terugvorderen van eene enkele roerende zaak.

VII.

Hij, die de actie van art. 1302 B. W., instelt, dient zelf aan zijne verplichtingen voldaan te hebben.

VIII.

Onder de in art. 1518 B. W., gebezigde uitdrukking: „al wat daartoe behoort,” is de actie tot vrijwaring, die de verkooper tegen een vorigen verkooper zou kunnen toekomen, niet begrepen.

IX.

Consignatie van geld en goederen is bij ons onmogelijk bij gebreke van een bevoegden persoon, om ze in ontvangst te nemen.

X.

Het faillissement van eene vennootschap brengt het faillissement van al de vennoten mede.

XI.

Indien bij eene burgerlijke regtsvordering de gedaagde, hangende het geding, het aanbod doet, om aan den eisch van de tegenpartij in alle opzigten te voldoen, zal de rechter toch gehouden zijn een veroordeelend vonnis te wijzen.

XII.

Art. 5, al. 2, B. W. is niet analogice toepasselijk, wanneer bij het niet bestaan eener eigenlijke handelsvereeniging, de eischer of gedaagde handel drijft onder eene firma.

XIII.

Op de in art. 179 C. P. vermelde poging zijn de bepalingen van art. 2 C. P. toepasselijk, zooverre daaraan niet uitdrukkelijk in eerstgemeld art. is gederogerd.

XIV.

De bepaling van art. 297 C. P. is af te keuren.

XV.

Het O. M. is bevoegd om ook na het sluiten, ja zelfs na de homologatie van het accoord door de Regtbank, ambtshalve eene vervolging tegen den gefailleerde in te stellen.

XVI.

Het regt van appel komt aan het O. M. toe ook in

zake art. 68, al. 2, Wetb. v. Strafr. (in gijzeling stelling wegens het weigeren van het afleggen van getuigenis).

XVII.

Eene spoedige herziening van art. 1 Grdw. is wenschelijk.

XVIII.

Zoodra het afvallige deel van een of anderen staat geheel gevestigd is, d. i. een eigen regelmatig door de meerderheid erkend bestuur heeft, zijn de neutrale mogendheden verplicht aan de opstandelingen de regten van belligerenten toe te kennen.

XIX.

De Grondbelasting moet geheven worden in evenredigheid met de pachtwaarde.

XX.

Opkoop- of bewaar-handel is niet alleen geoorloofd, maar zelfs goed te keuren.

XXI.

Eerst wanneer de kooplieden zelven begrijpen, dat het in hun belang is publiciteit aan hunne zaken te geven, zal de handels-statistiek eenig nut kunnen stichten.

XXII.

Het cultuurstelsel in Ned. Indië is af te keuren.
